

ARMOEDEPLAN 2022-2025

Vlaamse Gemeenschapscommissie

INHOUD

Voorwoord	4
1 Omgevingsanalyse	7
1.1 Brussel en enkele van haar kenmerken	7
1.2 Armoede als netwerk van sociale uitsluitingen	7
1.2.1 Inkomen	8
1.2.2 Hulpverlening	9
1.2.3 Justitie	9
1.2.4 Sociale contacten	10
1.2.5 Werk	10
1.2.6 Gezin	10
1.2.7 Onderwijs	12
1.2.8 Vrije tijd	13
1.2.9 Huisvesting	13
1.2.10 Gezondheid	13
1.2.11 Armoede en migratie: een extra dimensie in het armoedeweb	15
2 Fundamenten van het armoedeplan 2022-2025	17
2.1. Positionering van het VGC-armoedebestrijdingsbeleid	17
2.2 Wat we al doen en wat we willen blijven doen	20
2.2.1 Participatie als uitgangspunt	20
2.2.2 Laagdrempelige basisvoorzieningen en toegang tot hulp, zorg en ondersteuning om sociale uitsluiting tegen te gaan	20
2.2.3 Kinderopvang en onderwijs als hefboom voor emancipatie van toekomstige generaties	21
2.2.4 Toegang tot vrije tijd voor Brusselaars in armoede	23
2.2.5 Opleiding en vorming als ticket naar meer sociale mobiliteit	24
2.2.6 Het VGC personeelsbeleid	25
2.2.7 Inclusieve communicatie	25
3 Van krijtlijnen naar speerpunten - procesverloop	27
3.1 Voorjaar 2021: inspiratie en uitwisselingsronde met het N-netwerk	27
3.2 Najaar 2021: dialoog met mensen in armoede	31
4 Speerpuntacties VGC-Armoedeplan 2022-2025	33
Speerpunt 1: We verhogen de toegankelijkheid van het N-aanbod voor mensen in armoede	35
We werken aan een armoedesensitief aanbod met aandacht voor drempels	35
Begrijpbaar communiceren is de norm	36
Mind the gap: we verkleinen de digitale kloof	36
Speerpunt 2: We versterken het basisaanbod voor Brusselaars in armoede	37
We versterken de armoedeverenigingen hun functie als ankerplek in de buurt	37
We stimuleren sociale inclusie	37
We versterken het aanbod psychosociale begeleiding voor Brusselaars in armoede	38
Speerpunt 3: We verhogen de inzet op het tegengaan van kinderarmoede	38
We zorgen ervoor dat kinderen in armoede gebruik maken van het gezinsondersteunend aanbod	38
We bieden materiële ondersteuning aan gezinnen	39
Speerpunt 4: We helpen Brusselaars bij het realiseren van sociale grondrechten	40
We gaan onderbescherming tegen	40
We moedigen Brusselaars aan om te participeren aan vrije tijd	42
Meer Brusselaars met een (vermoeden van) handicap putten hun rechten uit	42
We ondersteunen Brusselaars om hun recht op gezondheid te realiseren	42
Speerpunt 5: Structurele beleidsparticipatie van mensen in armoede	43
Speerpunt 6: Een gecoördineerd Brussels armoedebeleid	43
Begrippenlijst	44
Bibliografie	46

Voorwoord

Voor u ligt het armoedeplan van de VGC dat de aanpak van armoede vanuit de VGC voor de periode 2022-2025 voorstelt.

Armoede is niet altijd zichtbaar. Sociaaleconomische kwetsbaarheid is niet voorbehouden aan werklozen, maar kent vele gezichten. Achter vele deuren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wonen er mensen met financiële stress en schulden. Liefst 37,8 procent van de inwoners van Brussel riskeert armoede of sociale uitsluiting. De reële cijfers liggen nog hoger omdat sommige groepen zoals dak- en thuislozen en mensen zonder wettig verblijf ondervertegenwoordigd zijn in de beschikbare armoedecijfers.

Armoede is een uitermate complex en hardnekkig probleem dat mensen raakt in de kern van hun bestaan. Eén probleem veroorzaakt andere problemen, maar kent zijn oorzaak in andere problemen, waardoor het aanvoelt als een web van problemen waar je moeilijk uitgeraakt. Risicofactoren beïnvloeden iemands armoedekans wat maakt dat we bij analyse van cijfergegevens verder moeten kijken dan traditionele classificaties als rijk versus arm, werkend versus werkloos.

Sociale uitsluiting loopt als een rode draad doorheen de verhalen van mensen in armoede. Individuen en groepen raken uitgesloten van bepaalde middelen, voordelen en kansen in de samenleving. Dit maakt van armoede een maatschappelijk probleem. Vanuit deze grondrechtenbenadering is het cruciaal dat het perspectief van mensen in armoede zelf aan bod komt.

De concrete noden van mensen in armoede zijn het vertrekpunt van het VGC-armoedebeleid. Op buurtniveau versterken we laagdrempelige ontmoetingsplekken, waar mensen zich kunnen ontplooien, waar ze gesteund en gehoord worden. We werken samen met mensen in armoede aan een emancipatorisch beleid dat de toegang tot (sociale) grondrechten vergemakkelijkt. We werken aan een geïntegreerd kinderarmoedebeleid, onder andere met het kinderarmoede-bestrijdingsplan 2022-2025. We stimuleren initiatieven die outreachend te werk gaan, die mensen opzoeken in hun eigen leefomgeving.

De VGC treedt doorheen de verschillende acties in dit plan als initiatiefnemer maar ook als partner op, afhankelijk van haar positie als één van de aanwezige overheden in Brussel. Armoede raakt alle gemeenschapsbevoegdheden die ressorteren onder de VGC: onderwijs, cultuur, jeugd, sport, zorg en gezondheid, samenleven en diversiteit, stedelijk beleid,... wat zorgt dat de VGC heel wat hefboomen in handen heeft. Met een integrale en goed bereikbare, laagdrempelige dienstverlening willen we de Brusselaar in zijn kracht zetten en optimaal laten gebruik maken van het n-aanbod om de gevolgen van armoede te voorkomen, te bestrijden of te verzachten.

Het schrijven van dit plan gebeurde in volle coronacrisis, een nieuwe en uitzonderlijke situatie die de kwetsbaarheid van heel wat mensen deed toenemen. Sociale organisaties zagen nieuwe publieken of ex-cliënten terug aankloppen en hulpvragen toenemen. Verdere aandacht voor de lacunes in het bestaande aanbod die tijdens de crisis naar voor zijn gekomen, is aangewezen. Maximaal onderbescherming tegengaan, inzetten op een heldere toeleiding en de aansluiting met de maatschappij van mensen met een verhoogde kwetsbaarheid waarborgen, vraagt een pro-actieve, armoedesensitieve en outreachende aanpak.

“Gewoon mens mogen zijn, dat is wat we onder armoedebestrijding verstaan”

Uit: Visietekst van het Netwerk tegen armoede

Leeswijzer

Het VGC-armoedeplan is de verdere concretisering van het Meerjarenplan 2022-2025 van de VGC.

Dit beleidsplan kadert eerst kort armoede als een maatschappelijk probleem en beschrijft de rol van de VGC in het armoedebestrijdingsbeleid en de ambities en acties die hieruit voortvloeien.

We beschrijven de nieuwe beleidsopties in de vorm van speerpuntacties, en maken ook het bestaande armoedebestrijdingsbeleid zichtbaar.

Een belangrijke ambitie van dit plan is deze bestaande inzet en initiatieven te verknopen en om zo een noodzakelijke integrale aanpak en een gezamenlijk perspectief vanuit verschillende beleidsdomeinen te stimuleren.

1 Omgevingsanalyse

1.1 Brussel en enkele van haar kenmerken

Brussel is één van de meest diverse steden ter wereld. In Brussel. De meer dan 100 gesproken talen vormen hiervan een duidelijk bewijs. In 2018 heeft 72,2% van de Brusselaars een buitenlandse herkomst. De bevolkingsdichtheid (7511 inwoners/km² in 2021) is er veel hoger dan in de andere Belgische grootsteden (ter illustratie: 2.591,2 inwoners/km² in Antwerpen). Brussel heeft een opvallend jonge bevolking. Hoewel de vergrijzing trager verloopt dan in Vlaanderen, zal ook het aantal ouderen de komende decennia toenemen. Daarnaast telt Brussel het grootste aantal alleenstaanden en eenoudergezinnen. Die twee categorieën vertegenwoordigen 58 % van de Brusselse gezinnen, ten opzichte van 48 % in Vlaanderen en 38 % in Wallonië. In Brussel steeg in drie jaar tijd het aantal dak- en thuislozen met meer dan een kwart, tot 5313 mensen. Daaronder bevinden zich ook 1000 vrouwen en 933 kinderen, samen goed voor meer dan een derde van het aantal thuislozen. Behalve de dak- en thuislozen, variëren de schattingen van het aantal mensen zonder wettig verblijf in de hoofdstad 120.000 mensen, de zogenaamde 20ste gemeente van Brussel. Deze inwoners worden echter niet geregistreerd en zijn dus onderbelicht in de Brusselse armoedecijfers (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2020).

Volgens cijfers van Eurostat (2019) is het Brussels Gewest de vijfde rijkste regio van de Europese Unie. Toch wordt deze welvarende regio getekend door diepe ongelijkheden en intergemeentelijke verschillen tussen Brusselse buurten die duidelijk gelinkt kunnen worden aan het niveau van socio-economische achterstelling van de buurt (Brusselse paradox). De zuidoostelijke gemeenten en wijken scoren daarbij zichtbaar lager dan de 'arme sikkel' (Kanaalzone) met systematisch meer personen die recht hebben op verhoogde verzekeringstegemoetkoming, meer baanloze huishoudens, lagere mediane inkomens en hogere werkloosheidsgraden dan in andere gebieden op Brussels grondgebied (Welzijnsbarometer, 2020). Deze wijken zijn overigens heel dichtbevolkt, kennen een jonge bevolking en tellen meer burgers van niet-Europese origine. De geografische spreiding over de gemeenten van de jongste kinderen (0 tot en met 2 jaar) is ongelijk, waarbij de kinderrijkste gemeenten ook de minst begoede gemeenten zijn op sociaaleconomisch vlak (VGC, 2021).

1.2 Armoede als netwerk van sociale uitsluitingen

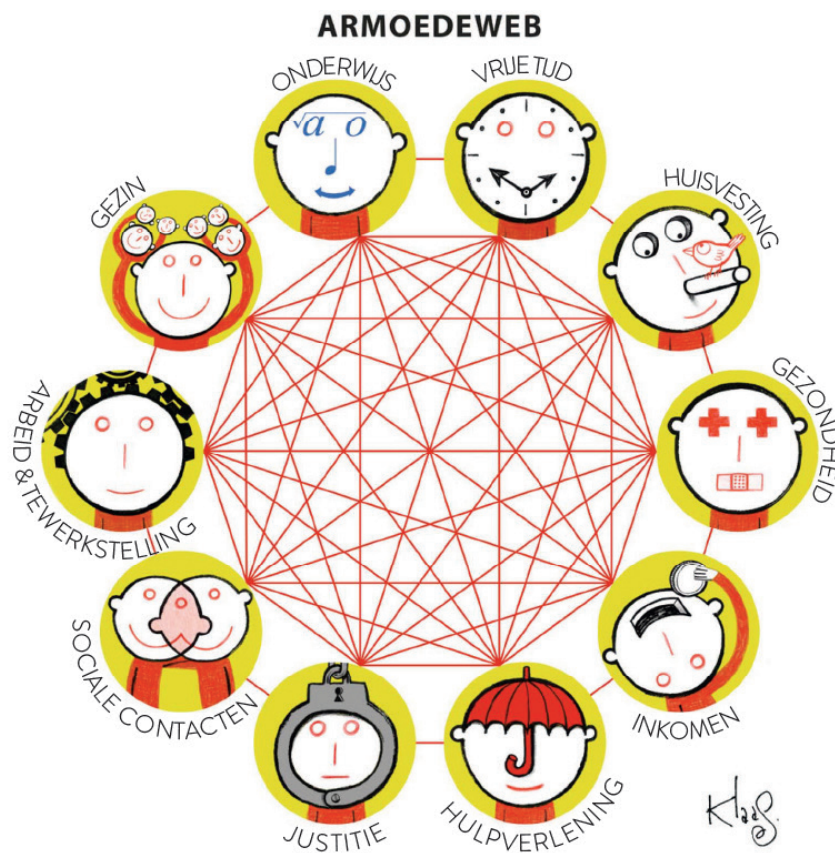
Armoede kan niet gereduceerd worden tot een financieel probleem, maar vormt een complex geheel aan problemen die elkaar kunnen versterken.

Volgens de omschrijving van socioloog Jan Vranken is armoede: *“een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving. Deze kloof kunnen ze niet op eigen kracht overbruggen.”*

Op één of meerdere levensdomeinen ontstaat er een breuk omdat de algemeen aanvaarde levensstandaard niet meer gehaald wordt. Deze domeinen zijn allemaal met elkaar verbonden en kunnen mekaar versterken, hieronder weergegeven als een armoedeweb¹ waarin je verstrikt raakt (figuur 1.). Ieder domein staat beschreven in artikel 23 van onze Grondwet als een recht voor iedere burger.

Hieronder gaan we dieper in op elk van deze levensdomeinen. Levensdomeinen gezin, onderwijs, vrije tijd, gezondheid, hulpverlening en sociale contacten zijn gemeenschapsmateries waarvoor de VGC in Brussel bevoegd is, in een samenspel met andere overheden. Voor andere domeinen beschikt de VGC over beperkte hefboomen, en kan zij een signalerende of ondersteunende rol opnemen. Onderstaand model kan enkel bekeken worden met het besef dat verschillende dimensies op elkaar inspelen en dat verschillende kwetsbaarheden mekaar kruisen. Daarom moet het armoedebestrijdingsbeleid opgevat worden vanuit een samenwerking tussen verschillende beleidsectoren. Om te komen tot een volwaardige participatie van mensen in armoede aan de samenleving, moet worden ingezet op zowel een krachtgerichte benadering van mensen in armoede als op de toegang tot grondrechten, diensten en aanbod.

¹ Het Armoedeweb is ontworpen door Plant a Flag in opdracht van Welzijnzorg, Samen Tegen Armoede.

1.2.1 Inkomen

Het gemiddelde en het mediane inkomen op grond van de belastingaangifte liggen in Brussel lager dan in België. Brussel is een erg contrastrijk gewest op het vlak van fiscale inkomsten en de gemeenten vormen sociaaleconomische scheidingslijnen. Binnen dit ene gewest schommelt het mediane inkomen immers tussen 14.884 euro in Sint-Joost-ten-Node (het laagste mediane inkomen van het land) en 25.280 euro in Sint-Pieters-Woluwe.

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest leeft bijna een derde van de bevolking (31%) van een inkomen dat onder de armoederisicogrens ligt, wat significant hoger is dan in het Vlaamse (10%) en Waalse gewest (18%) en de andere grootsteden van het land (Observatorium Welzijn en Gezondheid, 2020).

Eén vijfde van de actieve Brusselse bevolking (18-64 jaar) moet rondkomen met een bijstandsuitkering of een vervangingsinkomen (werkloosheids- of inschakelingsuitkering, (equivalent) leefloon, invaliditeitsuitkering of vervangingsinkomen en/of integratie-tegemoetkoming) waarvan de meeste minimumbedragen onder de armoerisicodrempel liggen (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2020). Dat is meer dan twee keer zoveel als op nationaal vlak. De huidige stijging van de energieprijzen heeft ongetwijfeld ook een belangrijke financiële impact, zeker voor sociaal zwakke groepen en huishoudens die tijdens de afgelopen periode voor langere tijd tijdelijk werkloos geweest zijn of beroep hebben moeten doen op het overbruggingsrecht (WGSIC, 2021).

Hoewel de VGC niet bevoegd is voor bijstand aan personen, kan zij toch een belangrijke rol spelen in het sensibiliseren rond take-up van grondrechten en een aantal tegemoetkomingen.

1.2.2 Hulpverlening

De Brusselse hulpverleningssector kent een brede waaier aan diensten en voorzieningen (o.a. preventieve hulp, psychosociale ondersteuning, juridisch advies, ambulante en residentiële begeleiding...) georganiseerd door tal van overheden. De realiteit van de bekende Brusselse 'institutionele lasagne'² heeft als gevolg dat het parcours van iemand met een hulpvraag of ondersteuningsnood, vaker niet dan wel binnen één communautaire lijn loopt. De bevoegdheid Welzijn en Gezondheid wordt in Brussel verdeeld over zeven niveaus. Hulpvragers laten zich in hun zoektocht leiden door diensten die ze kennen of toevallig tegenkomen in hun buurt, tips van vrienden of het informele netwerk, door voertaal, kostprijs, kwaliteit of bereikbaarheid, door professionals en maatschappelijk werkers (Kenniscentrum WWZ, 2021). Op vlak van welzijn, gezondheid en gezin voert de VGC een actief aanvullend beleid op maat van Brussel, in nauwe samenwerking met partners en initiatiefnemers uit het werkveld. De VGC ondersteunt zowel organisaties op de nulde, eerste en tweede lijn van hulpverlening als organisaties die het werkveld ondersteunen bij hun dagelijkse praktijk.

Naast het aanbod van hulpverlening is een actieve toeleiding naar gepaste zorg- en hulpverlening een belangrijk aandachtspunt. Door tal van factoren (het niet kennen, niet vragen, geen toegang hebben en niet voorgesteld krijgen van rechten) leeft een deel van de bevolking in een situatie van onderbescherming en maakt dus geen gebruik van het bestaand openbaar aanbod van rechten en diensten (Welzijnsbarometer, 2017). Bestaande drempels, onder meer complexe procedures voor het aanvragen voor financiële ondersteuning (vb. Persoonsvolgend budget voor personen met een handicap) creëren een Mattheus-effect (Kenniscentrum WWZ, 2019). Deze non take-up van sociale rechten raakt mensen in bestaansonzekerheid harder en vormt een risicofactor voor verdere verarming.

Dit niet verzilveren van sociale rechten veroorzaakt een "onzichtbare bevolking" in de statistieken. Het Brussels Gewest telt, naast de personen die in het Rijksregister zijn ingeschreven maar onbekend zijn bij de sociale zekerheid (omdat ze geen toegang (meer) hebben tot sociale rechten), ook een aantal personen die niet in het Rijksregister zijn ingeschreven, onder meer de mensen zonder papieren. Het enige recht waar deze mensen beroep op kunnen doen is dringende medische hulp. De non take-up van deze steun is echter aanzienlijk (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2020).

1.2.3 Justitie

Uit de Brusselse armoederapporten blijkt dat vooral veel Brusselaars die in armoede leven getroffen worden door overmatige schuldenlast. Enkel gegevens over kredietschulden zijn volledig en beschikbaar. Voor mensen in armoede zijn het echter vaker 'leefschulden' die tot overmatige schuldenlast leiden: ze kunnen hun huisvesting en uitgaven voor gezondheidszorg, schoolfacturen of vrijetijd niet betalen. De problematiek heeft een grote impact op alle levensdomeinen en leidt tot een snelle verslechtering van de levenskwaliteit, die vaak gepaard gaat met een diepe ellende en een juridische lijdensweg. In Brussel doet men minder vaak een beroep op collectieve schuldbemiddeling dan in de twee andere gewesten. Het aandeel personen met minstens één achterstallig krediet is nochtans hoger in het Brussels Gewest (wat waarschijnlijk ook geldt voor het aandeel personen dat om andere redenen met overmatige schuldenlast te kampen heeft) (Observatorium Gezondheid Welzijn, 2020). Ook voor de grote groep Brusselaars zonder wettig verblijf die in een precaire situatie leven is toegang tot laagdrempelige eerstelijns juridische dienstverlening een belangrijk gegeven.

Mensen die in armoede leven, vinden moeilijk de weg naar de juridische hulpverlening. Zij ervaren tal van drempels in de toegang tot justitie, hebben negatieve ervaringen in hun contacten met justitie, zowel met advocaten als met rechtbanken.

Het landschap van de juridische eerstelijnsbijstand kenmerkt zich door fragmentatie. In het raam van een focusgroep met sociale organisaties in het Brussels Gewest kwam duidelijk naar voren dat het bereiken van de meest kwetsbare doelgroepen enerzijds vraagt om een institutioneel raamwerk en anderzijds om duidelijke vooral interdisciplinaire praktijken en methodieken (FOD Justitie; POD Maatschappelijke integratie, 2022). Multidisciplinaire samenwerking leidt tot een bredere en ook betere hulpverlening zowel op individueel niveau als op structureel niveau. De ketenaanpak intrafamiliaal geweld is hier een goed voorbeeld.

Enkel door een samenwerking tussen verschillende kern- en netwerkpartners kunnen problemen op vlak van huisvesting, financiën en sociaal, psychisch en lichamelijk functioneren aangepakt worden.

² de verdeling van de bevoegdheden tussen de verschillende beleidsniveaus: de federale overheid, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG), de Vlaamse Gemeenschap (VG), de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC), la Fédération Wallonie-Bruxelles (FWB), De Franse gemeenschapscommissie (COCOF), de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC of COCOM) en de lokale besturen.

1.2.4 Sociale contacten

Het percentage personen dat ontevreden is over zijn sociale relaties is 10,3% in het Brussels Gewest, 9,0% in het Waals Gewest en 7,7% in het Vlaams Gewest (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2018). Het percentage ontevredenen is iets hoger bij de oudere bevolking en bij de kortst opgeleide bevolkingsgroep. We zien dat de voldoening over sociale contacten samenhangt met het inkomensniveau. 17% van de armste Brusselaars (15 jaar en ouder) is ontevreden over zijn of haar sociale contacten tegenover slechts 6% bij de rijkste Brusselaars.

De verwachting dat deze mensen voor hun zorg- en hulpvragen terecht kunnen bij hun familie of gezin, is niet of nauwelijks realistisch. Een onderzoek van het Kenniscentrum Welzijn, Wonen, Zorg (2018) toont aan dat de helft tot 85 % van de bevroegde Brusselaars geen familie in Brussel heeft. Als een hulpvrager op iemand een beroep doet, is dit in eerste instantie in het eigen gezin. Veel mensen zijn echter alleenstaand. Voor de grote meerderheid van bevroegden zijn burenccontacten zeer schaars, vrienden worden zelden lastiggevallen met een hulpvraag en familieleden wonen vaak niet in Brussel. Vermaatschappelijking van de zorg wringt dus met de realiteit van mensen in armoede, die nog minder dan andere Brusselaars bij iemand terecht kunnen. We spreken van sociaal isolement als iemand maar een beperkt sociaal netwerk heeft en wanneer ondersteunende relaties in het persoonlijke leven ontbreken.

Armoede en een slechte gezondheid blijken de belangrijkste determinanten voor vereenzaming te zijn. Een overheid die inzet op deze factoren, bindt meteen ook de strijd aan met vereenzaming. Het tegengaan van armoede – op welk niveau dan ook – zal het aandeel mensen dat zich eenzaam voelt significant doen dalen (Heylen, 2014). Het blijft nodig om in te zetten op basisrechten en betrokkenheid van individuen en groepen in een maatschappelijk kwetsbare situatie (bv. armoedetoets, drempels vrijetijdsinitiatieven, onderwijskansen, huisvesting, migratie ervaring ...) (Odisee, 2022).

1.2.5 Werk

Het armoederisico is bijzonder hoog voor mensen met een lage werkintensiteit of die in een huishouden leven waar niemand werkt. De werkloosheidsgraad in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (12,4%) was in 2020 bijna viermaal zo hoog als in het Vlaams Gewest (3,3%) en ook hoger dan in het Waals Gewest (7,20%) (Statistiek Vlaanderen, 2020).

De hoogste werkloosheidsgraden vinden we in de gemeenten van de Kanaalzone met als uitschieters: Sint-Joost-ten-Node (22,5%) en Sint-Jans-Molenbeek (22,1%). De zuidoostelijke gemeenten kennen de laagste werkloosheidsgraad: Sint-Pieters-Woluwe (8,8%) en Oudergem (9,6%). De werkloosheidsgraad bij min-25-jarigen blijft een structureel probleem (23%).

De niet-erkenning van buitenlandse diploma's bemoeilijkt de zoektocht naar een aangepaste job voor een aanzienlijk deel van de Brusselse bevolking.

Daarenboven is er een mismatch tussen de arbeidsmarkt en de beroepsbevolking. Hoewel tewerkstelling geen bevoegdheid is van de VGC, is het N-netwerk een belangrijke schakel in het toeleiden naar de arbeidsmarkt. Er zijn ook tal van initiatieven die inzetten op het begeleiden van Brusselaars die de weg naar tewerkstelling moeilijk vinden en is er een sterke traditie van sociale economie.

1.2.6 Gezin

Armoede raakt kinderen in alle facetten van hun leven en heeft verregaande gevolgen op hun welbevinden, gezondheid, onderwijskansen, veiligheid en toekomst. In ons land is de socio-economische achtergrond van een kind wellicht de meest doorslaggevende factor voor zijn/haar welzijn en toekomstperspectieven (Kalthoff, 2018). De periode tussen nul en drie jaar is cruciaal voor de ontwikkeling van intellectuele, emotionele en sociale vaardigheden van jonge kinderen en het doorbreken van de armoedespiraal. Achterstanden die voor de geboorte of in de eerste levensjaren ontstaan, zijn later vaak niet meer in te halen. Uit onderzoek blijkt dat bepaalde groepen, waaronder kinderen die opgroeien in armoede, ondervertegenwoordigd zijn in de kinderopvang. De toegang tot de kinderopvang zorgt voor een hogere participatie van ouders aan de maatschappij en meer gelijke ontwikkelingskansen voor elk kind.

Veel gezinnen met kinderen in het Brussels Gewest hebben te kampen met financiële moeilijkheden: 41% van de kinderen in het Brussels Gewest leeft in een gezin met een inkomen onder de armoederisicogrens, tegenover 12% in Vlaanderen en 22% in Wallonië. Meer dan een kwart daarvan leeft zelfs in diepe armoede met een gezinsinkomen in het onderste deciel van alle inkomens. Eénoudergezinnen en

huishoudens met drie of meer kinderen vertonen een bijzonder hoge armoederisicograad (respectievelijk 46% en 56% in het Brussels Gewest) (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2020).

Kind en Gezin definieert kansarmoede als een duurzame toestand waarbij mensen beknót worden in hun kansen om voldoende deel te hebben aan maatschappelijk hooggewaardeerde goederen, zoals onderwijs, arbeid en huisvesting. Het is een multidimensionaal concept dat de situatie van een gezin op zes levensdomeinen beschouwt, namelijk het maandinkomen, de opleiding en arbeidssituatie van de ouders, de kwaliteit van de huisvesting, het stimulatie-niveau van de kinderen en de gezondheid. Het is aangetoond dat vooral inkomen, opleidingsniveau en tewerkstelling van de ouders het risico op kansarmoede bepalen (Opgroeien Vlaanderen, 2020).

De kansarmoede-index (verhouding tussen het aantal kinderen in kansarmoede en het totaal aantal kinderen die Kind en Gezin begeleidt) bedroeg in 2020 voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 29,3% en voor het Vlaamse Gewest 13,65%. In Brussel tekenen zich opnieuw grote verschillen af tussen de gemeenten: Sint-Jans-Molenbeek en Anderlecht kennen met 49,1% en 40% de hoogste cijfers, Sint-Pieters-Woluwe en Oudergem hebben met 4,3% en 6,7% de laagste scores. Volgens het Belgische statistiekbureau, lopen leden van eenoudergezinnen (41,3%) vier keer meer risico dan bijvoorbeeld een gezin met twee volwassenen en twee kinderen (9,8%). In het Brussels Gewest is het risico te leven onder de armoedegrens drie keer hoger voor een kind geboren in een gezin waar de moeder een niet-Europese herkomst heeft.

Eveneens zorgwekkend is de spreiding van het sterftecijfer op grond van sociaaleconomische klasse: een kind dat geboren wordt in een gezin zonder inkomen heeft dubbel zoveel kans om doodgeboren te worden en anderhalf keer meer kans om in het eerste levensjaar te sterven dan een kind dat geboren wordt in een gezin met twee inkomens.

1.2.7 Onderwijs

Onderwijsresultaten bepalen in belangrijke mate het risico op werkloosheid, armoede en sociale uitsluiting, maar zijn op hun beurt heel afhankelijk van de socio-economische en socioculturele achtergrond. Kwaliteitsvol onderwijs kan een belangrijke hefboom zijn om die armoedecirkel te doorbreken.

Het opleidingsniveau en de sociaaleconomische positie beïnvloeden elkaar langs twee kanten. Een succesvolle schoolloopbaan verlaagt de kans om in armoede terecht te komen. De armoederisicograad van kortgeschoolde volwassenen (hoogstens een diploma lager secundair onderwijs) bedroeg in 2019 in het Brussels Gewest 45%, tegenover 32% van de gemiddeld geschoolden (hoogstens een diploma hoger secundair onderwijs) en 14% onder de gediplomeerden van het hoger onderwijs (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2020).

Kinderarmoede en sociale ongelijkheid stoppen niet aan de schoolpoort. Voor kinderen en jongeren die schoollopen heeft leven in armoede een negatieve impact op hun onderwijsprestaties. Financiële moeilijkheden en andere zorgen verlagen hun focus en slagkracht en leiden onder meer tot een hogere kans op zittenblijven of uitstromen zonder diploma, en een lagere kans om studies aan te vatten in het hoger onderwijs (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2020). Het percentage leerlingen met minstens twee jaar schoolachterstand is in Brusselse gemeentes waar een belangrijk deel van de gezinnen in armoede wonen een meervoud van het aantal in de welvarende gemeentes (33% in Sint-Joost-ten-Node tegenover 9% in Sint-Pieters-Woluwe).

Het Kinderrechtencommissariaat roept al langer op om een brug te slaan tussen onderwijs en welzijn. Mertens et al. (2021) beschrijven zes aanleidingen voor een samenwerking tussen het onderwijs en het welzijnswerk die een meer integrale kijk stimuleren op 'onderwijs' en 'welzijn': (1) financiële, materiële, administratieve ondersteuningsnoden; (2) opvoedings- en gezinsondersteuning; (3) ongelijke toegang tot kunst, sport en vrije tijd; (4) hygiëne en (geestelijke) gezondheid; (5) kinderarmoede en (6) drempels naar en binnen onderwijs. Ook de bevestigde leerkrachten in het kader van de Ronde van Brussel benadrukken het belang van samenwerking in de vorm van uitwisseling, afstemming tussen de twee sectoren en ondersteuning bij armoedesensitief werken.

1.2.8 Vrije tijd

Uit cijfers van Statbel (2020) blijkt dat 20,5% van de Brusselaars wordt geconfronteerd met een situatie van materiële en sociale deprivatie (tegenover 15% in Wallonië en 6,6% in Vlaanderen). 38,5 % meldt dat ze het moeilijk heeft om een onverwachte uitgave te doen. Verder geeft 28,2 % van de Brusselaars aan dat ze zich geen week vakantie buitenshuis kunnen veroorloven. Naast deze basisindicatoren, blijkt ook dat 20% van de Brusselaars niet voldoende geld heeft om regelmatig deel te nemen aan vrijetijdsactiviteiten zoals sport, film, concerten ....

Gezinnen die een risico lopen op armoede of sociale uitsluiting participeren minder aan culturele en sportactiviteiten (Vandermeersch, 2018). De 'extra kosten', zoals sportuitrusting, transport, consumptie tijdens of achteraf drijven het kostenplaatje de hoogte in en wegen vaak zelfs zwaarder door dan enkel het toegangsgeld of lidgeld.

In geval van schaarste (zowel qua middelen als qua tijd) moet men telkens een trade-off maken, of anders gezegd afwegen waar prioriteiten liggen en waar men in kan besparen (Mullainathan, Shafir, 2014). Betalen voor sport betekent dat je iets anders niet kan doen of kopen. De vraag is voor mensen in armoede dus niet of sportdeelname 'een eerlijke prijs heeft', of zelfs 'goedkoop' is, maar wel of de voordelen die eraan verbonden zijn groter zijn dan de bijkomende kosten of nadelige gevolgen.

Er is dus sprake van een participatiekloof die tot stand komt door drempels die de meer kwetsbare sociale groepen ervaren en die maken dat het voor hen moeilijker is om toegang te krijgen tot vrijetijdsbesteding. Die drempels hebben betrekking op diverse levensdomeinen en zijn met elkaar verweven. Er bestaan sociale, psycho-emotionele, financiële drempels maar ook informatie- en mobiliteitsdrempels wegen door.

Vrijetijdsbesteding in verenigingsverband kan voordelig zijn voor gezinnen in armoede die regelmatig te kampen hebben met psycho-emotionele problemen, een verminderd sociaal netwerk en stressfactoren uit de omgeving. Vrije tijd biedt hen een context waar men in contact komt met anderen en zo hun sociaal netwerk vergroot en hun sociaal en emotioneel welzijn verbetert.

1.2.9 Huisvesting

Huisvesting vormt een centrale dimensie van het menselijk bestaan. Ongetwijfeld de meest fundamentele, één van de meest prioritaire behoeften. De arme sikkels is die zone waar de huurprijzen relatief lager zijn en de woningen minder gezond zijn, en waar de bevolkingsdichtheid het hoogst is in het gewest. De spanningen met betrekking tot de toegang tot een kwaliteitsvolle woning laten zich hier het meest voelen.

De bijzonder hoge huur- en verkoopprijzen, de ouderdom van de gebouwen en de enorme armoede bij de Brusselaars hebben als gevolg dat een niet te verwaarlozen deel van de bevolking leeft in overbevolkte woningen, woningen van slechte kwaliteit of in sommige gevallen zelfs geen dak boven het hoofd heeft (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2018). De hoge kosten van huisvesting, energie en water zorgen voor een extra druk op de schouders van een groot deel van de Brusselse bevolking (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2020). Initiatieven zoals Housing First die van start gingen in Brussel als experiment breiden uit en zijn gestoeld op het principe dat huisvesting een randvoorwaarde is voor verdere begeleiding bij alle aspecten van zijn leven. De VGC is niet bevoegd voor huisvesting maar in de praktijk wordt via hulpverlening wel toegeleid naar de juiste diensten. De vraag naar huisvesting is een veel voorkomende hulpvraag en het thema wonen een belangrijk thema binnen emancipatorische groepswerkingen.

1.2.10 Gezondheid

De sociale gezondheidsongelijkheden worden van jongs af aan en doorheen heel de levensloop gevormd. Ze vinden hun oorzaak in de levensomstandigheden enerzijds (werkcondities, huisvesting, ...) en anderzijds in de gebrekkige toegang tot de gezondheidszorg. De Brusselse paradox is ook sterk zichtbaar voor veel dimensies van gezondheid en gezondheidszorg (diabetes, borstkankerpreventie, arbeidsongeschiktheid). De levensverwachting van een Brusselaar bedraagt in Sint-Joost-ten-Node 78-80 jaar tegenover 84-85 jaar in Sint-Pieters-Woluwe. Het verschil in levensverwachting tussen de armste en de meest gegoede Brusselse gemeenten bedraagt ongeveer 2,8 jaar bij mannen en 2,6 jaar bij vrouwen. Ook zaken als 'zelfgerapporteerde gezondheid' en andere 'zachte' gezondheidsindicatoren duiden erop dat mensen in hogere sociale klassen doorgaans gezonder zijn (Belspo, 2017).

Personen met een moeilijker socio-economische positie accumuleren veel kwetsbaarheden tijdens het leven (bv. door stress, moeilijke werkomstandigheden, ongezonde woning, etc.) terwijl ze net minder middelen hebben om zich hiertegen te beschermen (minder goede immuniteit, minder sociale steun, een moeilijker toegang tot evenwichtige voeding ...) of om de nadelige gevolgen te beperken (toegang en kennis over het gezondheidssysteem, lagere gezondheidsvaardigheden, aanpassing werkcondities na zware ziekte ...) (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2019). Daarnaast kan armoede ervoor zorgen dat iemand kwetsbaarder wordt voor het ontwikkelen van psychische problemen.

In het Brussels gewest wordt minder een beroep gedaan op zorg via een huisartsenpraktijk of thuiszorg, maar meer op gespecialiseerde zorgen of ziekenhuiszorg dan in de twee andere gewesten. Ook stellen meer mensen (16,1%) een doktersbezoek uit dan in het Vlaams (5,4%) en het Waals gewest (12,8%). Het belang van een toegankelijke eerste lijn wordt onderstreept als zijnde het eerste aanspreekpunt van individuen, gezinnen en gemeenschappen als het gaat over gezondheid en welzijn. Eerstelijnsgezondheidszorg verzekert een generalistisch zorg- en ondersteuningsaanbod dat rechtstreeks toegankelijk en laagdrempelig is en afgestemd op de evoluerende zorgnoden.

De Covid-19-crisis heeft grote sociale gevolgen voor de bevolking, en vooral voor wie zich al in bestaansonzekerheid bevond. De crisis beïnvloedt het welzijn en haar belangrijkste determinanten, zoals gezondheid, sociale relaties of levensstandaard. De grootste oversterfte door het coronavirus was bij mensen in armoede. Algemeen genomen zijn de al bestaande sociale ongelijkheden nog versterkt tijdens de crisis.

De laagste inkomensklassen hebben de grootste verliezen geleden. Zij werken immers in de sectoren die hardst getroffen zijn. Deze gezinnen zijn des te kwetsbaarder omdat ze heel weinig spaarreserves hebben. Gezinnen die het al moeilijk hebben, ervaren vaker prijsstijgingen (Statbel, 2022). Kortgeschoolden, huurders, alleenstaanden met kinderen, mensen met atypisch contract, werklozen en arbeidsongeschikten, mensen met een laag inkomen en jongeren, met flexi- of freelance contracten, of die niet aan het werk geraken, ... werden zwaar getroffen door de coronacrisis. Zij werden in (diepe) armoede geduwd (Nationale Bank van België, 2020). Dat corona

de armoede verder heeft doen aanzwellen, hebben ook rapporten van o.m. de Nationale Bank van België en het Covivat consortium al bewezen. Maar deze gezondheids crisis heeft grotere gevolgen dan louter financiële want het legde al aanwezige pijnpunten bloot. Organisaties verloren contact met hun vaste 'leden', fake news rond vaccinatie doorkruiste overheidsberichten, de coronacrisis zorgde voor een digitale versnelling, maar was er één met twee snelheden, ...

Verdere aandacht voor de lacunes in de dekking van groepen met een verhoogde kwetsbaarheid die tijdens de crisis naar voor zijn gekomen, is aangewezen, zowel wat betreft de 'normale' sociale bescherming als in het kader van eventuele toekomstige crisissituaties (Covivat consortium, 2022).

1.2.11 Armoede en migratie: een extra dimensie in het armoedeweb

Brusselaars met een migratieachtergrond worden op een ongelijke manier getroffen door armoede. Werken op het kruispunt migratie en armoede is daarom sterk aan de orde. Voor mensen met een migratieachtergrond is het risico om met armoede geconfronteerd te worden hoger, soms zelfs vele keren hoger dan voor personen zonder migratieachtergrond (Geldof, 2007). Verschillende indicatoren geven aan dat armoede wijder verspreid is onder de groep personen met een buitenlandse herkomst/nationaliteit dan bij personen van Belgische herkomst/nationaliteit.

In 2018 bedroeg het risico op armoede en sociale uitsluiting in België 47,8% bij niet-EU-migranten, tegenover 14,4% bij personen met de Belgische nationaliteit. Deze cijfers leveren België een plaats aan de uiteinden van het spectrum op. Het armoedecijfer voor niet-EU-migranten is een van de hoogste in de Europese Unie -3de plaats na Spanje en Griekenland -terwijl het armoedecijfer voor personen met de Belgische nationaliteit een van de laagste in de Europese Unie is -4de plaats na Tsjechië, Zweden en Oostenrijk. De kloof tussen beide armoedecijfers is een van de grootste van alle EU-landen (Kervyn, Debucquois, 2020).

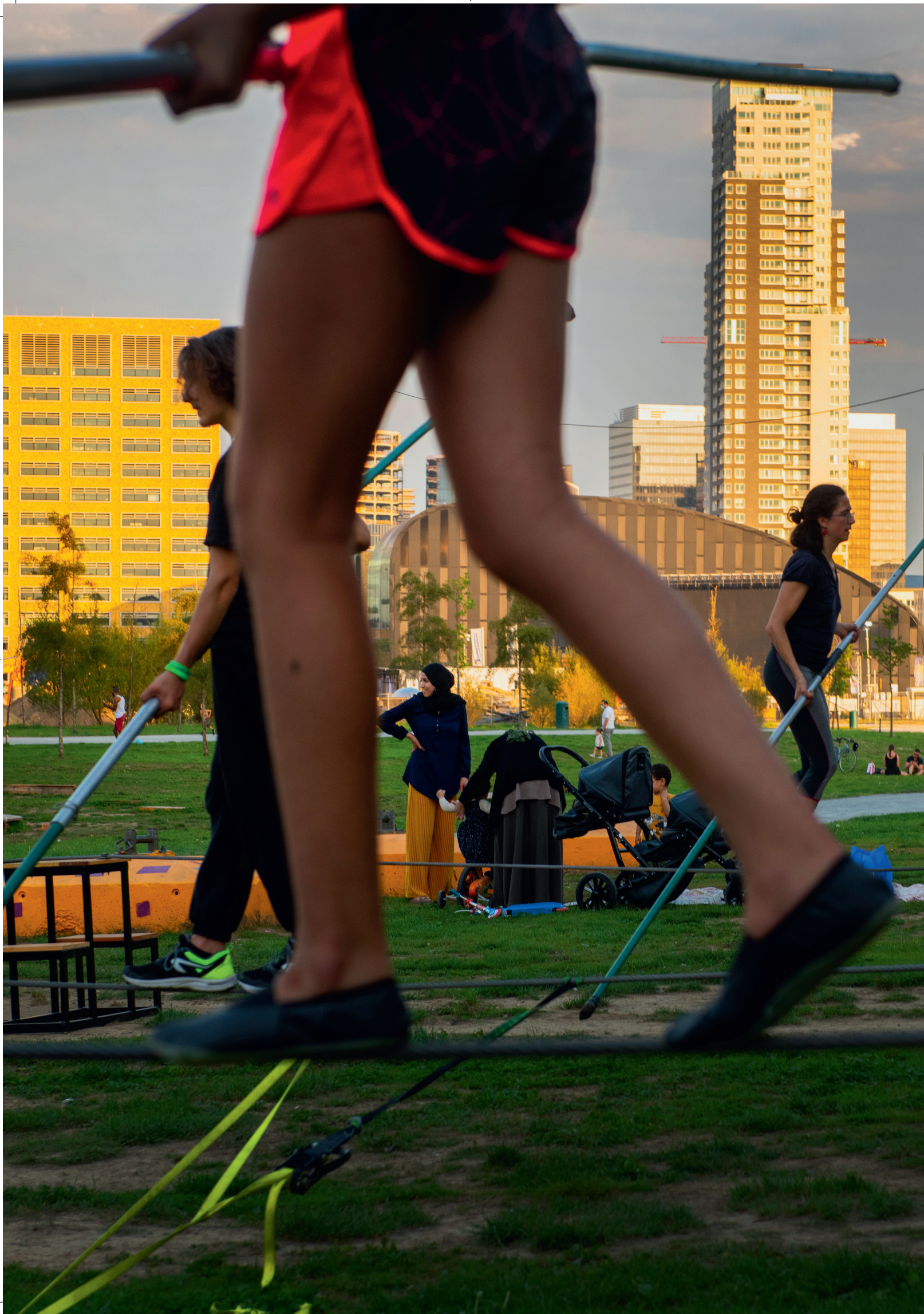
De kloof tussen de inkomensarmoede van personen geboren in België en personen geboren buiten de EU is in België, Vlaanderen en Wallonië het grootst vergeleken met de andere EU-15 landen (Geldof, 2019).

Statistiek Vlaanderen berekende dat 9% van de Vlamingen met een Belgisch paspoort met een inkomen onder de armoederisicodrempel moet leven. Als het gaat om Vlamingen met niet-EU nationaliteit stijgt het aandeel tot 49%. Bijna 7% van de personen met een niet-EU herkomst moet overleven met een (equivalent) leefloon (tegenover 1,3% Belgische herkomst en 1,7% EU-herkomst (Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor, 2020).

Cijfers van Kind en Gezin over kansarmoede bij jonge kinderen (0-3 jaar) tonen aan dat de herkomst van de moeder een doorslaggevende rol speelt. In het Vlaams Gewest heeft 68% van de kinderen die opgroeien in kansarmoede een moeder die bij haar geboorte niet de Belgische nationaliteit had. Moeders uit Subsaharaanse landen bevinden zich in de precairste situatie en zien hun tewerkstellingskansen het meest beknot, omdat zij verhoudingsgewijs veel vaker als alleenstaande moeder zorgen voor hun kinderen. Hoewel dit Vlaamse cijfers zijn, geeft dit allerminst een indicatie voor het Brussels Gewest.

In het Brussels Gewest is het risico te leven onder de armoedegrens drie keer hoger voor een kind geboren in een gezin waar de moeder een niet-Europese herkomst heeft.

Armoede bestrijden in Brussel betekent actief rekening houden met drempels die Brusselaars op het kruispunt van armoede en migratie ervaren. Zij ervaren een dubbele ongelijkheid. Hierin verandering brengen kan enkel door je werkwijze in vraag te stellen, door beter om te gaan met taal- en cultuurverschillen en door discriminatie systematisch aan te pakken.

2 Fundamenten van het armoedeplan 2022-2025

31% Van de Brusselaars leeft met een inkomen onder de armoedegrens. Onder hen veel mensen die in extreme armoede leven, dit is geen nieuw probleem in Brussel. Aandacht voor armoede is in die omstandigheden iets wat er altijd en overal moet zijn, doorheen alles wat we doen. Een inclusief beleid naar mensen in armoede lijkt evident maar kan enkel slagen als we specifieke maatregelen blijven nemen om mensen in armoede te ondersteunen en tegelijk ook het N-netwerk hierin bijstaan om een verschil te maken. De VGC maakt al jaren werk van armoedebestrijding. We willen de acties die reeds lopen verder optimaliseren en tegelijkertijd een aantal nieuwe bakens en ijkpunten uitzetten in de vorm van speerpunten.

Hier schetsen we eerst het beleidskader waarop ons armoedebeleid is gestoeld en welke acties we op dit moment al ondernemen op het vlak van armoedebestrijding en zullen verderzetten. Vervolgens gaan we in deel 4 dieper in op welke concrete beleidsprioriteiten we naar voren schuiven voor de periode 2022-2025.

2.1. Positionering van het VGC-armoedebestrijdingsbeleid

Een beleid van armoedebestrijding vergt een gecoördineerde en inclusieve benadering die armoede op alle levensdomeinen aanpakt. Om een slagkrachtig armoedebeleid te kunnen voeren in het complexe Brusselse institutioneel landschap is het essentieel zich zo strategisch mogelijk te positioneren in het spelersveld en tegelijkertijd een team met hetzelfde doel voor ogen te vormen. De beleidskeuzes armoedebestrijding die werden gemaakt in het strategische meerjarenplan 2021-2025 dienen in dit bredere beleidskader te worden gezien.

Armoedebestrijding in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is **een gedeelde verantwoordelijkheid** van zowel het Brussels Hoofdstedelijk Gewest als van de Vlaamse en de Franse Gemeenschap, de -GGC, de Vlaamse Gemeenschapscommissie, de Cocof en de lokale besturen. Zij moeten elk vanuit hun bevoegdheden werk maken van de garantie op sociaal-economische grondrechten. De Vlaamse Gemeenschapscommissie voert haar armoedebestrijdingsbeleid op basis van de hefboomen die de gemeenschapsbevoegdheden mogelijk maken. De VGC wil armoede bestrijden vanuit een multi-level governance perspectief. Daarvoor stemmen we ons beleid af op en integreren we het waar mogelijk in het beleid van de andere bevoegde overheden, zodat elke overheid vanuit haar mogelijkheden en bevoegdheden een antwoord kan bieden op de noden van mensen in armoede.

De VGC wil een voortrekkersrol opnemen en haar invloed maximaal aanwenden. Samenwerking tussen overheden moet het bestaande beleid van elke overheid apart versterken. Het partnerschap met het N-netwerk, en in het bijzonder met organisaties die een werking ontplooiën naar Brusselaars in armoede, is hierbij evident. De VGC heeft sinds 2014 een **visietekst armoedebestrijding** die definieert op welke manier de VGC als lokale overheid dit engagement aangaat. Het VGC-armoedebestrijdingsbeleid vertrekt vanuit volwaardige participatie en empowerment. Vanuit haar bevoegdheden ondersteunt de VGC werkingen en organisaties die inzetten op het versterken van competenties en netwerken van mensen in armoede. Daarnaast werkt de VGC aan de toegankelijkheid van organisaties, instellingen en diensten en aan de toeleiding van mensen in armoede naar het brede aanbod.

Het armoedebeleid van de VGC maakt sinds de **Brusselse ordonnantie van 2006** deel uit van het Brusselse armoedebeleid. De uitgangspunten van dit beleid zijn:

- het realiseren van sociale grondrechten;
- het ontwikkelen van een inclusief, globaal en gecoördineerd beleid.

Het **Vlaams Actieplan Armoedebestrijding** verzamelt de acties van de verschillende Vlaamse ministers omtrent armoedebestrijding voor de legislatuur (VAPA 2020-2024). Prioritaire doelstellingen hierbij zijn: het bestrijden van onderbescherming; kinderarmoede tegengaan; activering, het versterken van mensen en het verhogen van zelfredzaamheid; het ondersteunen van burgers bij plotse veranderingen in hun leven om het armoederisico te beperken en het creëren van een kwaliteitsvolle leefbare, gezonde omgeving voor iedereen.

De VGC neemt in het VAPA 2020-2024 een regierol op als Vlaams lokaal bestuur op basis van de hefboomen die de gemeenschapsmogelijkheden van de VGC mogelijk maken in Brussel.

De VGC neemt in uitvoering van het Vlaamse gemeenschapsbeleid ook haar decretaal verankerende regierol op over het lokaal sociaal beleid, kinderarmoedebestrijding en vrijetijdsparticipatie. Inzake vrijetijdsparticipatie en kinderarmoedebestrijding vertrekken we vanuit het perspectief van het recht op vrije tijd binnen het kinderrechtenverdrag.

Daarnaast voert de VGC een flankerend beleid waarbij basisvoorzieningen versterkt worden.

Sinds 1 januari 2019 heeft de VGC een samenwerkingsovereenkomst met de Vlaamse Gemeenschap voor het **lokaal sociaal beleid in Brussel** waarin 4 grote doelstellingen worden geformuleerd:

1. Het verhogen van de toegankelijkheid van de hulp- en dienstverlening van het Nederlandstalig netwerk van gemeenschapsvoorzieningen en het realiseren van geïntegreerd breed onthaal;
2. Het verhogen van de afstemming van het aanbod aan lokale sociale hulp- en dienstverlening van het Nederlandstalig netwerk van gemeenschapsvoorzieningen op de lokale behoeften;
3. Het omgaan met de nieuwe context van vermaatschappelijking van de zorg en het stimuleren van initiatieven van vrijwillige en informele zorg;
4. Het ondersteunen van methodieken die de betrokkenheid en inspraak van burgers in het lokaal sociaal beleid bewerkstelligen.

Participatie van mensen in armoede staat voorop in het lokaal sociaal beleid van de VGC. Het inzetten op de realisatie van grondrechten en het tegengaan van onderbescherming zijn belangrijke doelstellingen van het Vlaamse decreet lokaal sociaal beleid.

Het VGC-**Kinderarmoedebestrijdingsplan 2021-2025** maakt deel uit van het lokaal sociaal beleid van de VGC en het VGC-brede armoedebestrijdingsbeleid dat in uitvoering van het Strategisch Meerjarenplan 2021-2025 van de VGC wordt ontwikkeld. In uitvoering van het decreet betreffende de armoedebestrijding van 21 maart 2003, ontvangt de VGC van de Vlaamse overheid jaarlijks een subsidie voor het ontwikkelen en implementeren van een kinderarmoedebestrijdingsbeleid. Voor 2021-2025 werden volgende doelstellingen gedefinieerd:

1. Uitbouw van het Huis van het Kind Brussel, dat zorgt voor een geïntegreerd, lokaal aanbod aan preventieve gezinsondersteuning met bijzondere aandacht voor gezinnen in kwetsbare situaties;
2. Verhogen van de toegankelijkheid van de kinderopvang van baby's en peuters;
3. Verhogen van de kleuterparticipatie in het Nederlandstalig onderwijs in Brussel;
4. Versterken van de kennis en dynamieken rond kinderarmoede en de bestrijding ervan in Brussel.

De VGC voert in Brussel ook de **Lokale Afsprakennota Vrijtijdsparticipatie uit in het kader van het Vlaamse Participatiedecreet van 2008**. De Lokale Afsprakennota regelt mee de samenwerking met vertegenwoordigers van mensen in armoede en stelt acties voor om mensen in kansarmoede te ondersteunen in hun deelname aan het vrijetijdsaanbod. In het kader hiervan worden door de VGC verschillende organisaties ondersteund.

In het huidige **VGC-bestuursakkoord 'Brussel is wat we delen'** is de strijd tegen armoede prominent aanwezig. Armoede in de stad terugdringen is een noodzaak voor een sterker Brussel. De VGC gaat voor een inclusief beleid dat mensen in armoede ondersteunt en betreft en voor een aanbod dat lokaal en toegankelijk is. De buurten zijn binnen dit beleid bij uitstek labo's voor innovatieve proeftuinen op vlak van armoedebestrijding en sociale stadsontwikkeling.

Het Strategisch Meerjarenplan 2021-2025 van de VGC schetst de algemene krijtlijnen van het VGC-beleid voor de komende jaren. Armoede loopt als een rode draad doorheen de doelstellingen, actieplannen en acties. Bijzondere aandacht is er voor gezinnen met kinderen, jongeren en jongvolwassenen maar ook voor toegankelijkheid van grondrechten én van basisvoorzieningen voor Brusselaars in armoede. Soms wordt armoede expliciet vermeld, vaker wordt het gezien als een evident onderdeel van het beleid. Ook daar blijft het noodzakelijk om permanent in vraag te stellen of wat we doen ook het juiste is om mensen in armoede effectief te ondersteunen en ons beleid bij te schaven waar nodig.

Een inclusief beleid naar mensen in armoede zal in een stadsgewest als Brussel dat met torenhoge armoedecijfers kampt altijd vergezeld moeten zijn van een beleid van specifieke bijkomende inspanningen naar mensen in armoede. Onder strategische doelstelling 4 'We betrekken alle mogelijke Brusselaars bij het vormgeven van ons beleid en aanbod' concretiseren we wat dit betekent in 2 actieplannen met bijgaande acties:

4.1 Het N-aanbod spreekt meer inwoners aan:

- 4.1.1 De noden, wensen en interesses van Brusselaars bepalen het N-aanbod, dat ruimer en diverser wordt.
- 4.1.2 We communiceren helder, laagdrempelig en op maat. Meer Brusselaars kennen het N-aanbod.
- 4.1.3 Iedere Brusselaar die dat wil, kan deelnemen aan het VGC-aanbod. We werken zoveel mogelijk drempels om te participeren weg.
- 4.1.4 Voor doelgroepen die nu minder bereikt worden, steken we een tandje bij. Via gerichte acties, vindplaatsgerichte werking en de inzet van brugfiguren vindt het N-aanbod beter aansluiting bij moeilijker bereikbare doelgroepen.

4.3 De strijd tegen armoede voeren we op:

- 4.3.1 De VGC gaat in gesprek met mensen die ervaring hebben met een leven in armoede en houdt rekening met hun perspectief.
- 4.3.2 De VGC ondersteunt buurtgerichte ontmoetingsplekken met een versterkend groepsaanbod waar mensen in armoede gemakkelijk terecht kunnen.
- 4.3.3 Mensen in armoede krijgen betere ondersteuning bij de toegang tot grondrechten, bijvoorbeeld via brugfiguren en vindplaatsgerichte initiatieven. Bijzondere aandacht gaat naar de situatie van kinderen, jongeren en gezinnen in armoede.
- 4.3.4 We nemen geïntegreerde initiatieven om kinderarmoede tegen te gaan en stellen daarvoor een kinderarmoedebestrijdingsplan op.
- 4.3.5 Personen in armoede gebruiken de Paspartoe om deel te nemen aan het vrijetijdsaanbod.

2.2 Wat we al doen en wat we willen blijven doen

Met beleidsdomeinen als onderwijs, vorming, welzijn, gezin, gezondheid, cultuur, jeugd, sport en stedelijk beleid is de VGC actief op een flink aantal domeinen van het armoedeweb. Als overheid zijn we ons bewust van de impact die we via deze hefboomen kunnen genereren op het leven van Brusselaars in armoede. Het armoedebestrijdingsbeleid van de VGC loopt doorheen de verschillende VGC-bevoegdheden.

Voor we overgaan naar de speerpunten die de VGC zich vooropstelt voor de komende jaren, is het belangrijk om in kaart te brengen welke beleidsacties deze legislatuur verder gecontinueerd worden.

2.2.1 Participatie als uitgangspunt

Een beleid voor mensen in armoede is ook een beleid dat mede door mensen in armoede tot stand komt. Het is ook een ambitie die de VGC vooropstelt en waar we als overheid al een aantal stappen in hebben gezet.

In 2016 voerde de VGC een armoedetoets in. Dit betekent dat de VGC bij nieuwe regelgeving de impact ervan op mensen in armoede nagaat aan de hand van de inbreng van ervaringsdeskundigen en armoede-expertise. Op die manier wordt aandacht voor armoede structureel ingebouwd.

Ter voorbereiding van het Strategisch Meerjarenplan 2021-2025 van de VGC lanceerden we het participatietraject Stadspiratie waarbij de betrokkenheid van meer kwetsbare groepen veel aandacht kreeg. De pandemie dwong ons in een digitaal traject waardoor de vooropgestelde ambities rond het actief betrekken van mensen in armoede onvoldoende konden worden waargemaakt. De advisering verliep via professionals in de armoedesector.

Het Brussels Platform Armoede (BPA) is de geprivilegieerde partner van de VGC als het gaat over participatie van mensen in armoede aan het beleid en wordt hiervoor ook ondersteund door de VGC voor de expertisedeling en de ondersteuning van de verenigingen waar armen het woord nemen. De VGC schakelt ook ervaringsdeskundigen in de armoede en sociale uitsluiting in (sportdienst, Onderwijscentrum Brussel) om expertise rond het thema armoede in te brengen in de eigen personeelsequipe.

2.2.2 Laagdrempelige basisvoorzieningen en toegang tot hulp, zorg en ondersteuning om sociale uitsluiting tegen te gaan

Armoede en sociale uitsluiting kan zowel de oorzaak als het gevolg zijn van een onvoldoende toegang tot inkomen, werk, opleiding, gezondheid, huisvesting en maatschappelijke participatie.

Het tegengaan van sociale uitsluiting staat centraal in heel wat van de beleidsacties die de VGC opneemt op vlak van armoedebestrijding. De VGC subsidieert basisvoorzieningen die zorgen voor een laagdrempelige toegang tot rechten en diensten. Zo hebben de lokale dienstencentra een belangrijke nabijheidsfunctie en preventieve functie naar mensen met uit de buurt met nood aan extra zorg en ondersteuning. De VGC investeert sterk in de lokale dienstencentra omwille van hun laagdrempelige buurtgerichte karakter en de aandacht die zij besteden aan de meest kwetsbaren. Geïntegreerde wijkwerkingen zijn ankerpunten in kansarme buurten en transitiewijken, met als focus sociale wijkontwikkeling en armoedebestrijding. Sociale wijkontwikkeling en armoede tegengaan is voor hen een basisopdracht.

De kloof helpen overbruggen is een taak van tal van intermediairs, niet in het minst vanuit sociale professionals. De VGC voert een welzijns- en gezondheidsbeleid dat algemeen gericht is op de meest kwetsbare Brusselaars, op nabijheid en op een evolutie naar outreachend werken. We zetten daarom o.m. in op straathoekwerkers, jeugdwelzijnswerkers, schoolpoortwerkers en interculturele bemiddelaars in de gezondheidszorg. Vanuit de VGC-Sportdienst wordt er ingezet op schoolpoortmomenten en is er het project 'vinden en verbinden in de sport' om mensen in armoede toe te leiden tot het sportaanbod in Brussel.

Het Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW Brussel) is voor de VGC de Brusselsbrede partner voor Brusselaars met welzijnsvragen en krijgt van de VGC extra ondersteuning om meer mensen te kunnen begeleiden. Er wordt expliciet ingezet op armoedebestrijding door een extra inzet op schuldbemiddeling en de welzijnsbegeleiding van Brusselaars die dak- of thuisloos zijn. De versterking van het algemeen onthaal van het CAW en de inzet op outreach en juridische dienstverlening draagt eveneens bij aan de gepaste begeleiding van mensen in armoede bij bijvoorbeeld administratieve procedures.

Naast deze algemene outreachende aanpak, vergroot de VGC de inspanningen in een aantal initiatieven ook voor een aantal specifieke doelgroepen om o.m. armoede tegen te gaan. De Roma-werking van vzw Foyer wil via informatie, bemiddeling, doorverwijzing en begeleiding de positie van Roma-Brusselaars verbeteren. We zetten in op een aanbod voor maatschappelijk kwetsbare vrouwen met een migratie-achtergrond dat laagdrempelig en empowerend is. Soms gaat dit gepaard met een materiële ondersteuning zoals bijvoorbeeld bij vzw Nasci - het dienstencentrum voor het jonge kind. We bieden ook materiële bijstand aan vluchtelingen die de opvangstructuur verlaten. Het Brussels aanmeldingspunt personen met een handicap (BraP) werd versterkt om meer Brusselaars toe te leiden naar een erkenning handicap.

We zetten ook in op het verhogen of garanderen van de kwaliteit van de welzijns- en zorgsector. Het Kenniscentrum Welzijn, Wonen, Zorg maar ook Tao - De Link werken aan de expertiseversterking van beroepskrachten door in te zetten op armoedesensitiviteit maar ook op kennisopbouw over armoede in Brussel.

Omdat arm ziek maakt en ziek arm ondersteunt de VGC in haar gezondheidsbeleid een aantal organisaties die van de gezondheid van de meest kwetsbare Brusselaars hun prioriteit hebben gemaakt.

Op het vlak van gezondheidspreventie wordt zowel via acties van de sportdienst als van het Huis voor Gezondheid aandacht besteed aan mensen in armoede. Het maken van gezonde keuzes is minder voor de hand liggend voor mensen met een beperkt budget en met beperkte toegang tot informatie. Ook Logo Brussel werkt mee aan het realiseren van een preventief gezondheidsbeleid door actief in te zetten op doelgroep- en setting gerichte preventie en gezondheidsbevorderende initiatieven (vb. gezondere levensstijl) op maat van de Brusselse grootstedelijke context (Goed gevoel stoel, Bewegen op Verwijzing ...).

2.2.3 Kinderopvang en onderwijs als hefboom voor emancipatie van toekomstige generaties

Het is belangrijk om te erkennen dat kinderen in armoede niet gelijk aan de start staan. Zij krijgen niet dezelfde kansen als andere kinderen. Willen we die ongelijkheid wegwerken dan zetten we best zo vroeg mogelijk in op het bevorderen van de participatie van kinderen en hun ouders in armoede op zoveel mogelijk levensdomeinen.

Het kinderarmoedebestrijdingsplan 2021-2025 van de VGC zet precies in op deze nood en schuift volgende 4 doelstellingen naar voren:

- **DOELSTELLING 1:** Uitbouw van het Huis van het Kind Brussel, dat zorgt voor een geïntegreerd, lokaal aanbod aan preventieve gezinsondersteuning met bijzondere aandacht voor gezinnen in kwetsbare situaties.
  - Actie 1:** Uitbouw van een aanvullend en laagdrempelig aanbod in welbepaalde regio's en buurten.

Het aanbod preventieve gezinsondersteuning in Brussel wordt verder uitgebouwd met bijzondere aandacht voor kwetsbare gezinnen (perinataal aanbod, fysieke locaties Huis van het Kind, nabijheid van het aanbod, focus op sociale grondrechten, aanbod gericht op de effectieve noden gezinnen uit de buurt). De VGC kent subsidies toe voor buurtgerichte werkingen rond spel en ontmoeting, gezinsondersteuning en opvoedingsondersteuning, die zich ook richten naar kwetsbare gezinnen.

- **DOELSTELLING 2:** Verhogen van de toegankelijkheid van de kinderopvang van baby's en peuters
  - Actie 2:** Het Lokaal Loket Kinderopvang Brussel zet in op de toeleiding van gezinnen in kwetsbare situaties naar de kinderopvang en versterkt de sociale functie van de kinderopvang

Het Loket Kinderopvang verhoogt de sociale functie van de kinderopvang via acties naar drie doelgroepen, namelijk organisatoren van kinderopvang baby's en peuters met inkomenstarief in Brussel, kinderbegeleiders in die kinderopvanginitiatieven, en intermediaire partners naar de kinderopvang in Brussel. Dit doet men door o.a.

- het uitwerken van methodieken om de sociale functie van de kinderopvang te bespreken op het bestuurs-/ beslissingsniveau van de organisaties kinderopvang, met als resultaat een impact op de (financiële) drempels voor gezinnen in een kwetsbare situatie;
- ondersteuning van de medewerkers op de werkvloer in hoe het opnamebeleid van de kinderopvanglocatie te organiseren, en hoe de kinderopvang toegankelijk te maken voor gezinnen in armoede;
- het afsluiten van overeenkomsten met intermediaire partners die gezinnen toeleiden naar de kinderopvang.

• **DOELSTELLING 3:** Verhogen van de kleuterparticipatie in het Nederlandstalige onderwijs in Brussel

Actie 3: Optimaliseren van de communicatie rond Onderwijs in Brussel naar ouders (website 'communiceren met ouders', Inschrijven in Brussel).

In 2021 ontwikkelde de VGC een reeks nieuwe materialen binnen het thema 'ouderbetrokkenheid' met de focus op het kleuteronderwijs en een warme transitie tussen het kleuteronderwijs en de lagere school. De campagne Vroege Vogels werd herwerkt/vereenvoudigd in een reeks van acties en materialen waar scholen flexibel mee aan de slag kunnen.

Voor de campagne 'Inschrijven in Brussel' worden extra inspanningen gedaan om de meest kwetsbare doelgroep te bereiken. Naast een update van de online informatieve filmpjes over de aanmeldings- en inschrijvingsprocedure in de drie talen (Nederlands, Frans, Engels), wordt extra ingezet op twee pijlers:

- Extra ondersteuning van de partners die kwetsbare ouders helpen bij de aanmelding via het bundelen en uitwerken van ondersteunende materialen en tools.
- Laagdrempelige communicatie naar de moeilijker bereikbare ouders via SMS-alerts en gerichte advertenties op sociale media.

• **DOELSTELLING 4:** Versterken van de kennis en dynamieken rond kinderarmoede en de bestrijding ervan in Brussel

Actie 4.1: Monitoren en verzamelen van gegevens

Actie 4.2: Opbouw van kennis en delen van expertise rond kinderarmoede

Actie 4.3: Begeleiding van participatie en/of inzet van ervaringsdeskundigen

Doelstelling 4 impliceert een goede ondersteuning van de professionals die dagelijks instaan voor de zorg, begeleiding en opvoeding van Brusselse kinderen.

Het kinderarmoedebestrijdingsplan van de VGC bundelt de acties in het kader van de Vlaamse subsidie kinderarmoedebestrijding en wil kansen scheppen door te focussen op een vroege participatie van jonge kinderen en hun gezinnen aan het N-aanbod. De inspanningen van de VGC om armoede bij kinderen, jongeren en hun gezinnen in te dijken gaan ruimer dan de acties die zijn opgenomen in het Kinderarmoedeplan 2021-2025. Kinderen vroeg laten participeren aan kinderopvang, onderwijs maar ook vrijetijd verhoogt hun kansen. Participatie van kinderen en jongeren in armoede gaat voor de VGC gepaard met een ontzorgend beleid.

Financieel ontzorgen we gezinnen in armoede op school door deelnameprijzen en kosten te drukken via o.a. het subsidiebeleid: verschillende onderwijssubsidies voorzien in een verhoging van het subsidiebedrag o.b.v. het aantal SES leerlingen (zoals bijv. Klas in Actie), door het hanteren van een sociaal tarief voor de VGC speelpleinen (en gratis Zomerscholen voor anderstalige nieuwkomers) en door het actief samenwerken met vzw Krijt (= nieuwe naam van vzw 'Samen tegen Onbetaalde Schoolfacturen') rond sensibilisering van scholen ... Tijdens het schooljaar 2020-2021 volgden 12 onderwijsondersteuners van het OCB een train-the-trainer cursus bij vzw Krijt om vanuit de VGC scholen beter te kunnen ondersteunen bij het uitwerken van een bewust armoede-en kostenbeleid. Naar aanleiding van de coronacrisis werden in 2020 en 2021 via de scholen ook gratis laptops en internetabonnementen aangeboden aan kinderen en jongeren in armoede.

Omdat scholen voor gezinnen in armoede vaak een laagdrempelig aanspreekpunt zijn en omdat scholen vanuit hun nabijheid bij de kinderen en jongeren vaak zelf detecteren dat er iets moeilijk loopt, ondersteunt de VGC al enkele jaren projecten die de brug proberen maken tussen onderwijs en welzijn. Soms zijn armoede en de moeilijke leefomstandigheden waarmee mensen in armoede worden geconfronteerd de oorzaak van vroegtijdige schooluitval. Die schooluitval tegengaan is al enkele jaren een speerpunt van de VGC waarbij de krachten gebundeld worden en een ondersteunings- en begeleidingsaanbod gerealiseerd wordt.

Aan de professionals die met gezinnen werken bieden we tools aan om armoedesensitief te werken via het ondersteuningsaanbod van Opgroeien in Brussel en het Onderwijscentrum Brussel.

Het Onderwijscentrum Brussel ondersteunt scholen en leerkrachten via vorming (bijv. 'Kansen creëren voor kinderen in armoede'), individuele ondersteuning op de scholen (o.a. kwaliteitsvolle interacties, zie ook Kleine Kinderen Grote Kansen), het inzetten van de OCB-armoedeconsulent, het aanbieden van een Leerpad armoede voor leerkrachten (via Smartschool), het aanbieden en begeleiden van het intern ontwikkelde 'armoedespel',...

Het Onderwijscentrum Brussel wil op die manier scholen en leerkrachten meer inzicht geven in de problematiek (leerkrachten helpen om armoede 'te zien'). Leerkrachten kunnen de armoedeproblematiek niet oplossen, maar gaan wel dagelijks met deze kinderen en jongeren aan de slag, kunnen hen een gevoel van eigenwaarde en veerkracht geven. Een leerkracht die in jou gelooft, kan voor een individueel kind een groot verschil maken! Het moet ook een attitude zijn van individuele leerkrachten om schoolfactoren zoveel als mogelijk voor alle kinderen te beperken. Leerkrachten zijn ook een belangrijke schakel in de doorverwijzing naar de welzijnssector.

2.2.4 Toegang tot vrije tijd voor Brusselaars in armoede

We verhogen de kansen op deelname aan het vrijetijdsaanbod door sociale tarieven te hanteren voor het eigen aanbod, zowel in het cursusaanbod van de gemeenschapscentra als in het vakantie-aanbod van de VGC zoals speelpleinen, speel- en sportweken. Ook via de zomerscholen en Talentboost worden kinderen gestimuleerd om hun talenten te ontdekken en te ontwikkelen tijdens de schoolvakanties. Leren en spelen staat centraal. Verder ondersteunt de VGC een aantal Werkingen met Kansarme Jongeren (WMKJ's) zoals D'Broej, Foyer en Habbekrats. Kinderen, jongeren en hun ouders kunnen deelnemen aan een activiteitenaanbod op maat dat fijnmazig uitgebouwd wordt in de wijken. Hierdoor komen zij ook in contact met het bredere N-netwerk.

Naast het prijzenbeleid maken we het vrijetijdsaanbod voor kinderen en jongeren ook toegankelijker via de brede scholen. De brede school is een duurzame samenwerking tussen verschillende organisaties of verenigingen uit dezelfde buurt, waaronder één of meerdere scholen. Samen zorgen zij voor een brede leer –en leefomgeving. Brede scholen vergroten zo de ontwikkelingskansen van kinderen en jongeren in armoede. Brede Scholen blijven een belangrijke hefboom voor kinderen en jongeren in kansarmoede. In het nieuwe beleids- en subsidiekader voor de Brede Scholen en in de vorming en begeleiding van de Brede School-coördinatoren krijgt armoede een centrale plaats.

Toegang hebben tot vrijetijdsbesteding is niet alleen belangrijk voor kinderen en jongeren maar een sociaal grondrecht voor alle Brusselaars. Mensen in armoede hebben heel wat draagkracht nodig om de dagelijkse besommingen en zorgen aan te pakken. Vrije tijd waarin men bijvoorbeeld aan sport of cultuur kan doen, zorgt voor meer mentale ruimte. Sport en vrijetijd in groep dragen bij tot een sterker sociaal netwerk, sociale vaardigheden en mentale veerkracht. Ook in het vrijetijdsaanbod voor volwassenen via de sportdienst of de gemeenschapscentra hanteert de VGC gedifferentieerde prijzen.

De VGC zet o.m. in de uitvoering van het Vlaamse participatiedecreet in op vrijetijdsparticipatie van mensen in armoede via de Lokale afsprakennota vrijetijdsparticipatie 2021-2025. De uitgangspunten van deze afsprakennota zijn het verbeteren van de betaalbaarheid van het eigen en gesubsidieerde aanbod, flankerende maatregelen nemen om deelname aan het aanbod te bevorderen, een rechtstreekse tussenkomst voor het wegwerken van materiële drempels en de creatie van informatie op maat en toegankelijke inschrijfmogelijkheden. Er worden alternatieven voor digitale dienstverlening opgezet voor wie niet digitaal vaardig is. Laagdrempelige fysiek toegankelijke informatiepunten werden geïnstalleerd in bestaande ontmoetingsplaatsen (o.a. gemeenschapscentra, trage balie Muntpunt, bibliotheken, JC Aximax, Comenius en Nieuwland). Informatie op maat wordt onder meer verleend via de hernieuwde uitgave van 'Kleine prijsjes', een wegwijzer naar kortingen voor sport- en jeugdactiviteiten. Deze publicatie helpt intermediairs om mensen in armoede efficiënt te informeren.

Het vrijetijdsaanbod naar mensen in armoede wordt verruimd via de Paspartoe. Deze vrijetijdspas wil iedereen betrekken bij het vrijetijdsaanbod in Brussel. Mensen met een beperkt inkomen ontvangen daarom hun Paspartoe gratis. Naast het spaar- en voordelenprogramma hebben zij recht op een structurele korting bij vrijetijdsactiviteiten van onze partners. De VGC zorgt er ook voor dat een aantal voordelen waarvan mensen in armoede kunnen genieten jaarlijks automatisch verlengd worden zonder dat mensen de hele procedure opnieuw moeten doorlopen.

De VGC bouwt ook garanties in om het sportaanbod inclusief en toegankelijk te maken voor mensen in armoede. Erkende sportclubs worden aangemoedigd om mensen in armoede zoveel mogelijk bij de werking te betrekken in functie van deelnemen en deelhebben. Hiervoor worden initiatieven genomen zoals bijvoorbeeld de organisatie van vormingen voor sportclubbestuurders rond armoedethematiek. De VGC leidt mensen in armoede toe naar een sportinitiatief via individuele trajecten. De VGC ondersteunt ook sportprojecten in de schoot van verenigingen waar armen het woord nemen (fitness Pigment, Omnisport De Schakel en wandelen De Buurtwinkel). In de vakanties organiseert de sportdienst laagdrempelige sportinitiatieven exclusief voor kinderen in kansarmoede zoals 'Summer Kick Off' en 'Goodbye Summer'. De VGC ondersteunt ook Younited Belgium voor hun sociaal-sportief voetbalaanbod. Tijdens al deze initiatieven wordt extra ingezet op informeren en doorverwijzen naar het reguliere aanbod.

2.2.5 Opleiding en vorming als ticket naar meer sociale mobiliteit

Een goede opleiding of vorming opent deuren naar tewerkstelling of naar nieuwe mogelijkheden in het arbeidstraject van mensen in armoede. In hun vroege opleidingstraject hebben zij vaak niet dezelfde kansen gekregen als mensen die niet met armoede worstelen. Een toegankelijk aanbod levenslang en levensbreed leren biedt kansen om de draad weer op te pikken en ambities waar te maken. Een aanbod op maat van de diverse groep, die Brusselaars in armoede vormen, is essentieel. We houden hierbij rekening met generatiearmoede, discriminatie en een zwakkere maatschappelijke positie.

De VGC investeert daarom in een waaier van opleidings- en tewerkstellingsmogelijkheden met als doel de ontplooiing, emancipatie en duurzame tewerkstelling van Brusselaars in armoede. Ook stimuleert de VGC de groeikansen van Brusselaars door op vraag van de VGC initiatieven te ondernemen om de kennis en het gebruik van het Nederlands te stimuleren (Nederlands op de werkvloer, Nederlands voor ouders,...).

Er wordt geïnvesteerd in toeleiding tot tewerkstelling, sociale economie, een vlotte overgang van het secundair onderwijs naar tewerkstelling of hoger onderwijs. Daarnaast ondersteunt de VGC het volwassenonderwijs om digitaal minder geletterde cursisten te ondersteunen om hun wegwijs te maken in de digitale leeromgeving en om hun toegang tot ICT-materiaal te verschaffen. De instellingen van het Nederlandstalig volwassenenonderwijs in Brussel kunnen via een subsidie ICT-materialen aankopen of leasen om het leren en lesgeven in een digitale omgeving te versterken.

CVO Brussel kan ook rekenen op ondersteuning voor cursisten in het tweedekansonderwijs, gaande van studiebegeleiding tot administratieve ondersteuning of andere problemen die te maken hebben met kansarmoede. Ligo-Brusseleer, het centrum voor basiseducatie dat inzet op ongeschoolde en laaggeletterde volwassenen, werkt via een laagdrempelig aanbod op maat van Brusselaars in armoede aan de verhoging van hun leercapaciteit en aan sleutelcompetenties die van belang zijn om volwaardig te kunnen functioneren in de maatschappij. Dit kan een opstap zijn naar leren in het reguliere aanbod.

De VGC subsidieert Odisee en Erasmushogeschool Brussel om taalondersteuningsprojecten te ontwikkelen voor studenten met een verhoogde kwetsbaarheid uit de graduaats- en lerarenopleidingen. Sinds september 2019 zijn de graduaatsopleiding geïntegreerd in het hoger onderwijs en worden ze niet meer door het volwassenonderwijs georganiseerd. Hierdoor vindt een nieuwe groep studenten de weg naar het hoger onderwijs. Deze nieuwe studenten hebben een diverse achtergrond, zowel wat vooropleiding als taalkennis betreft. Ook studenten in de lerarenopleidingen kunnen intekenen op de taalondersteuningsprojecten. Door de activiteiten ook voor hen te organiseren, zullen toekomstige leerkrachten sterker voor de klas staan.

2.2.6 Het VGC personeelsbeleid

De VGC heeft in haar personeelsbeleid aandacht voor personeelsleden in armoede of die dreigen in de armoede te vallen. De sociale dienst is hiertoe het middel bij uitstek. De sociale dienst heeft aandacht voor het functioneren van medewerkers op het werk maar ook in hun privéleven en sociale omgeving. Het werkingsprogramma van de sociale dienst omvat o.m. sociale bemiddeling en doorverwijzing voor personeelsleden bij privéproblemen of bij problemen op financieel, emotioneel of administratief vlak. Het voorziet financiële tegemoetkomingen en kan ook leningen en voorschotten op het loon toekennen voor personeelsleden met financiële problemen. Indien nodig kan ook een individuele begeleiding opgestart worden bij de maatschappelijk assistent van de VGC. Medewerkers die langdurig ziek zijn, kunnen rekenen op een intensief re-integratietraject. Ook medewerkers die op pensioen gaan, een scharniermoment in het leven waarbij mensen soms in de armoede terecht komen, kunnen rekenen op ondersteuning door de sociale dienst. Daarnaast biedt de VGC aan alle actieve personeelsleden een gratis hospitalisatieverzekering aan.

2.2.7 Inclusieve communicatie

Om toegankelijk te communiceren over het brede aanbod naar mensen die op dit moment moeilijk bereikt worden (waaronder mensen in armoede) zette de VGC het proces toegankelijke communicatie op de rails (checklist screening toegankelijke communicatie en organisatie van focusgroepen over communicatieproducten). De analyse van communicatieproducten op toegankelijke communicatie wordt de komende jaren gecontinueerd en verder gepromoot. De VGC hecht belang aan het opnieuw verwerven van het Anysurferlogo, het kwaliteitslogo voor toegankelijke dienstverlening voor eigen VGC-websites.

3 Van krijtlijnen naar speerpunten - procesverloop

Het armoedeplan van de VGC geeft concreter vorm aan de rode draad die armoedebestrijding is doorheen het Strategisch Meerjarenplan 2021-2025 van de VGC. We gingen verder op het elan van Stadspiratie en namen de tijd om zowel het N-netwerk te betrekken als Brusselaars die met armoede geconfronteerd worden.

Met de acties in dit plan willen we er mee voor zorgen dat mensen uit het armoedeweb raken of er niet in verstrikt raken. Dat kan enkel met een horizontale aanpak die aandacht heeft voor alle dimensies van het web. Voor de opmaak van dit plan lieten we ons daarom breed inspireren en kozen we voor een breed voorbereidend traject in twee fases:

3.1 Voorjaar 2021: inspiratie en uitwisselingsronde met het N-netwerk

Alle **VGC-adviesraden** plaatsten in het voorjaar 2021 het thema armoede op de agenda om zo mee voeding te geven aan de ambities van de VGC op het vlak van armoedebestrijding. Op die manier werden er vanuit een ruime vertegenwoordiging vanuit het werkveld van de domeinen cultuur, jeugd, sport, gezin, samenleven, welzijn en gezondheid ideeën gegenereerd voor een stevig armoedebeleid vanuit de VGC. **De Ronde van Brussel** in het onderwijsveld ter voorbereiding van het Strategisch Meerjarenplan 2021-2025 van de VGC leverde inspiratie op voor acties op vlak van armoedebestrijding in de onderwijssetting.

De consultatieronde van de adviesraden werd uitgebreid met **3 diepte-interviews** waarbij het Brussels Platform Armoede, LEVL (voorheen Minderhedenforum) en het Agentschap Integratie en Inburgering bevestigd werden vanuit hun specifieke expertise m.b.t. armoede en het kruispunt armoede en migratie.

Daarnaast werd ook een **focusgroep** georganiseerd met medewerkers van een aantal Brusselse organisaties³ uit de verschillende beleidsdomeinen om dieper te kunnen inzoomen op armoedegerelateerde kwesties die zij vaststellen bij het publiek waarmee ze werken en oplossingen die zij hiervoor zien.

Uit deze ruime inspiratie- en uitwisselingsronde in het N-netwerk werden volgende rode draden gedistilleerd:

1. Nood aan een mastervisie en coherent beleid

- De focus van armoedebestrijding moet liggen op het versterken van de maatschappelijke positie van Brusselaars en dat hangt onlosmakelijk samen met toegang tot sociale grondrechten.
- Hiertoe is samenwerking/afstemming op verschillende politieke niveaus noodzakelijk.
- Armoede is een transversaal thema, met als valkuil dat dit thema door de mazen van het net glipt.

2. Aandacht voor armoedesensitief werken (zowel in aanbod als dienstverlening)

- Ervaringsdeskundigen moeten worden ingezet en betrokken worden bij het beleid en bij het vormgeven van het aanbod via systematisch overleg, dialoog en afstemming.
- Het is belangrijk kennis over armoede binnen te brengen zowel op administratief niveau als binnen de werkingen op het terrein.
- Praktijkwerkers hebben nood aan ondersteuning via vorming die het armoedesensitief werken ondersteunt. Specifieke expertise rond schuldbemiddeling, juridische bijstand, ... wordt best zoveel mogelijk gedeeld en ontsloten.
- Er is samenwerking met verschillende domeinen nodig om de armoedereflex te voeden en binnen te brengen (aandacht voor armoedesensitief werken binnen opleidingen, sociale economie, ...).
- We moeten een evenwicht nastreven tussen exclusief en categoriaal aanbod, afgestemd op specifieke, reële noden van mensen in armoede. Inclusief (generatief) aanbod betekent dat mensen niet op hun armoedesituatie worden aangesproken maar waar mogelijk op hun talenten.
- Burgerschap vraagt draagkracht. En draagkracht hebben mensen in armoede niet altijd. Enkel en alleen inzetten op ontmoeting, netwerk, verbinding is geen hefboom in de strijd tegen armoede. Het is een en/verhaal waarin prioritaire aandacht moet gaan naar de meest acute noden.

³ Medewerkers van het Agentschap Integratie en Inburgering, Wijkpartenariaat De Schakel, JES, CAW Brussel, D'Broej, Krijt vzw - 9/6 (Aximax) Lokaal Loket Kinderopvang

3. Stigma's aanpakken en inzetten op positieve beeldvorming

- Dit kan via het delen van positieve verhalen die burgerschap/veerkracht/verbinding/ engagement naar voor schuiven (storytelling).
- Armoedeneutrale communicatie is belangrijk. Het concept 'ervaringsdeskundige' verenigt mensen vaak tot een facet, mensen worden er vooral aangesproken op hun armoedecontext maar willen ook aangesproken worden op talenten, dromen, mogelijkheden, ...
- Er zijn valkuilen bij het concept 'ervaringsdeskundigen'.
- Gecertificeerde ervaringsdeskundigheid biedt geen garantie op aandacht voor het kruispunt armoede-migratie.

4. Aandacht voor kruispunten armoede-migratie, armoede-gender, armoede-leeftijd

- Er wordt aangegeven dat het aanbod en de dienstverlening afgestemd moet zijn en dat er samenwerking moet zijn over schotten heen. Kruispunten maken dat mensen tot specifieke minderheden behoren met specifieke noden/behoefte. Expertisedeling en netwerking is hier noodzakelijk.

5. Drempels blijven detecteren en blijven inzetten op het wegwerken van drempels

- Zicht krijgen op de context en de mechanismen die achter armoede schuilgaan vraagt een permanente dialoog met mensen in armoede, armoedeorganisaties en sleutelfiguren.
- Het aanpakken van drempels is de basis voor een toegankelijk aanbod en dienstverlening afgestemd op reële noden. Dit kan o.m. door:
  - de administratieve last te beperken;
  - legitimatiebewijzen te beperken en waar mogelijk af te schaffen, automatische rechtentoekenning mogelijk te maken, automatisch het kantsentariaf toe te kennen;
  - het inschrijvingsbeleid toegankelijker te maken;
  - het communicatiebeleid af te stemmen;
  - een gedifferentieerd prijzenbeleid systematisch te implementeren.
- Ook organisaties/aanbieders botsen hier op drempels (vb. aantonen van omnium-status van deelnemers, vraagt veel en de kanalen om deze bewijzen te verzamelen zijn te versnipperd).
- De VGC heeft ook hier een voortrekkersrol en een voorbeeldfunctie en dient alert te zijn voor ingebouwde drempels (aanwerving, omkadering medewerkers).

6. Circulaire economie-deeleconomie als kans om armoede niet stigmatiserend aan te pakken

- Circulaire en deeleconomie is verbindend en speelt tegelijk expliciet in op noden van mensen in armoede. Deelinitiatieven komen vaak tegemoet aan noden van mensen in armoede en brengen mensen in contact met andere Brusselaars. Mensen worden er niet rechtevrees aangesproken op hun armoedesituatie waardoor het schaamtegevoel wegvalt (voorbeelden: Fietsbib, Circularium Anderlecht, Babytheek, ...);
- Er dient verder onderzocht te worden in welke mate deze initiatieven effectief bijdragen aan verbinding en stigma's over mensen in armoede ontcrachten.

7. Cultuur en vrijetijd als hefboom

- De aanwezige goede praktijken die bijdragen aan een grotere betrokkenheid van mensen in armoede en aan een inclusieve stad moeten verder uitgebouwd, ondersteund en verduurzaamd worden (bv Rap op Stap-kantoren, vakantieparticipatie, ...).
- Paspartoe is een instrument om de deelname aan het brede, veelzijdige culturele aanbod te stimuleren. Het instrument kan toegankelijker en transparanter gemaakt worden.
- Kunst, cultuur en vrijetijdsactiviteiten in het algemeen, halen mensen (in armoede) uit isolement, geven perspectief, zijn vaak een manier om speelsheid binnen te brengen in een context waar veel zorgen zijn. Hierbij verbinding maken met de natuur en groene zones in de stad is een meerwaarde.
- Activiteiten waar ouders op hetzelfde moment een vrijetijdsactiviteit kunnen doen als hun kinderen, zijn in die zin een meerwaarde.
- Vrijetijdsactiviteiten moeten een safe space bieden waar mensen zorgen kunnen loslaten.

8. Armoedebestrijding gaat tegen de stroom in

- Armoedebestrijding gaat vaak in tegen de dominante spelregels in de maatschappij (neoliberaal marktdenken/economische macht). Dit maakt de strijd tegen armoede des te uitdagender, complexer. Het is belangrijk om zich bewust te zijn van die tegenstroom om een slagkrachtiger beleid te kunnen voeren.

9. Weerkerende doelgroepgerelateerde uitdagingen

- Menstruatiearmoede bij jonge meisjes en vrouwen
- Nood aan begeleiding rond budgetbeheer bij jongeren
- Lege brooddozen op school

De VGC ging met deze rode draden aan de slag binnen al haar beleidsdomeinen om de contouren voor het armoedeplan vast te leggen om vanuit een integrale benadering met oplossingen te komen voor aan armoede gerelateerde problematieken. Het Brussels Platform Armoede (BPA) fungeerde daarbij als klankbord. Deze contouren werden in fase 2 van het traject getoetst aan de realiteit van Brusselaars in armoede.

3.2 Najaar 2021: dialoog met mensen in armoede

Om het armoedeplan in wording te toetsen aan de realiteit van mensen in armoede maar ook om nieuwe ideeën en signalen te capteren, organiseerden we in het najaar van 2021 **vier dialooggroepen met mensen in armoede**. De zeven Brusselse Verenigingen waar Armen het Woord Nemen en het Brussels Platform Armoede zetten samen met de VGC hun schouders onder deze dialoogmomenten.

Er werd gekozen voor een thematische insteek waarbij verbinding werd gelegd tussen de bevoegdheden van de VGC en de specifieke expertise van de Brusselse armoedeverenigingen. Belangrijk in dit proces was dat de VGC zelf naar de mensen toe ging:

- **16 SEPTEMBER 2021:** Thema 'Vrijetijd', in Wijkpartenariaat De Schakel vzw
- **23 SEPTEMBER 2021:** Thema 'Welzijn', in De Buurtwinkel
- **30 SEPTEMBER 2021:** Thema 'Onderwijs', in Vrienden van 't Huizeke
- **07 OKTOBER 2021:** Thema 'Het leven in de grootstad', in Buurthuis Bonnevie

De armoedeverenigingen zorgden letterlijk en figuurlijk voor een veilige omgeving om de dialoog aan te gaan. Ze bereidden de mensen klaar voor het gesprek tijdens een aparte voorbereidings sessie. De VGC nam de voorbereiding op zich en liet zich ondersteunen door het Brussels Platform Armoede voor de methodologie en voor het faciliteren van de groepen. Mensen in armoede werden via de armoedeverenigingen uitgenodigd hun ideeën of mening te geven maar er was ook ruimte om vragen te stellen over de verschillende thema's waar de VGC rond werkt.

Dit resulteerde in een bijzonder waardevolle uitwisseling met een diverse groep Brusselaars die de vinger op de zere wonde die armoede is, legde. De dialoogmomenten gaven mee richting aan de verdere definitie van de speerpunten. Ze werden versterkt met een **reeks aanbevelingen vanuit het Brussels Platform Armoede en de zeven Brusselse armoedeverenigingen** die hiervoor konden beroepen op een ruime expertise in het thematisch werken met groepen van Brusselaars in armoede.

Samen inspireerden de Brusselaars die deelnamen aan de dialooggroepen, het BPA en de Brusselse Verenigingen waar Armen het Woord Nemen ons met onderstaande bedenkingen en aanbevelingen:

- Bed participatie van mensen in armoede structureel in beleidsvorming en evaluatie in.
- Werk aan mentaliteitswijziging bij het personeel van de VGC-administratie en partners met betrekking tot het betrekken van mensen in armoede.
- Versterk laagdrempelige ontmoetingsplaatsen en organisaties die outreachend werken.
- Werk aan toegankelijke VGC-diensten.
- Garandeer vrijetijdsparticipatie voor iedereen.
- Maak onderwijs armoedesensitief.
- Werk aan digitale inclusie.
- Ondersteun psychosociaal welzijn in de breedste zin.
- Neem het voortouw in VGC-overschrijdende bevoegdheden.

Deze input liet ons toe om de contouren die werden uitgetekend in fase 1 van het traject te verfijnen naar 6 gerichte speerpuntacties die de komende drie jaar de leidraad van het armoedebeleid van de VGC zullen zijn.

4 Speerpuntacties

VGC-Armoedeplan 2022-2025

In het Meerjarenplan 2022-2025 is er aandacht voor de armoede-uitdagingen doorheen de verschillende beleidsdomeinen.

De armoede in Brussel is de voorbije jaren verder gestegen. Daarom voert de VGC de strijd tegen armoede op met een aantal gerichte speerpuntacties om participatie en empowerment van mensen in armoede te versterken en het aanbod inclusiever en toegankelijker te maken voor mensen in armoede. We werken hierbij actief samen met het N-netwerk.

Van bij de voorbereiding werd het perspectief van mensen in armoede ingebracht. Door de inzichten en de ervaringsdeskundigheid van mensen in armoede willen we komen tot een slagkrachtiger beleid.

In het vorige hoofdstuk werden de acties omschreven waarvoor de VGC ervoor gekozen heeft om die acties verder te zetten omdat ze zinvol blijven en omdat ze raken aan de aanbevelingen van het participatieproces.

We stelden echter vast dat bijkomende acties nodig zijn en kiezen er daarom voor om ons armoedebestrijdingsbeleid de volgende jaren gericht te versterken. De speerpuntacties die dat we deze legislatuur willen realiseren vormen een verdere verdieping van twee actieplannen in Strategische doelstelling 4 van het Meerjarenplan 2022-2025.

Strategische doelstelling 4: We betrekken alle mogelijke Brusselaars bij het vormgeven van ons beleid en aanbod.

- **Actieplan 4.1:** Het N-aanbod spreekt meer inwoners aan.
- **Actieplan 4.3:** De strijd tegen armoede voeren we op.

Het gaat om specifieke resultaatgerichte acties waarop de VGC bijkomend wenst in te zetten (door de heroriëntatie van haar beleid, door de gerichte versterking van bestaande acties, door de opstart van nieuwe acties).

Met deze speerpuntacties willen we een daadwerkelijke impact genereren op vlak van maatschappelijke participatie en empowerment van mensen in armoede. De concrete acties worden voorbereid, gepland en gerealiseerd vanuit de beleidsdomeinen en in dialoog met ervaringsdeskundigen, de armoedeverenigingen en de VGC-adviesraden. Waar mogelijk worden krachten gebundeld.

Het armoedeplan wordt opgevat als een groeiplan. De acties worden ontwikkeld binnen concrete contexten (school, vrijetijd, buurt) en/of op maat van specifieke doelgroepen (bijvoorbeeld: kinderen en (eenouder)gezinnen, jongeren, nieuwkomers, ouderen, kortgeschoolden, laaggeletterden (digitale kloof)). De acties die worden opgenomen zijn gericht op:

- de versterking van mensen in armoede (sterke sociale netwerken en empowerment);
- de toegang tot grondrechten en het tegengaan van onderbescherming door een laagdrempelig aanbod van het n-netwerk en intense toeleiding naar diensten;
- de versterking van het N-aanbod dat rechtstreeks bijdraagt aan de levenskwaliteit en de ontplooiingskansen van Brusselaars in armoede.

Zoals in deel 3 beschreven, ging er aan het schrijven van het armoedeplan een participatief proces aan vooraf. Dit om richting aan het plan te geven en te kunnen prioriteren op basis van de input die adviesraden, externe stakeholders, armoedeverenigingen en mensen in armoede. Deze elementen werden aangeduid in het plan met volgende labels:

Inspiratie en uitwisselingsronde met het N-netwerk

Beleidsaanbevelingen uit de dialooggroepen met mensen in armoede en vanuit BPA

Een overzicht van de speerpunten van het armoedeplan 2022-2025:

Speerpunt 1: We verhogen de toegankelijkheid van het N-aanbod voor mensen in armoede

- We werken aan een armoedesensitief aanbod met aandacht voor drempels
- Begrijpbaar communiceren is de norm
- Mind the gap: we verkleinen de digitale kloof

Speerpunt 2: We versterken het basisaanbod voor Brusselaars in armoede

- We versterken de armoedeverenigingen
- We stimuleren sociale inclusie
- We versterken het aanbod psychosociale begeleiding voor Brusselaars in armoede

Speerpunt 3: We verhogen de inzet op het tegengaan van kinderarmoede

- We zorgen ervoor dat kinderen in armoede gebruik maken van het gezinsondersteunend aanbod
- We bieden materiële ondersteuning aan gezinnen

Speerpunt 4: We helpen Brusselaars bij het realiseren van sociale grondrechten

- We gaan onderbescherming tegen
- We moedigen Brusselaars aan om te participeren aan vrije tijd
- Meer Brusselaars met een (vermoeden van) handicap putten hun rechten uit
- We ondersteunen Brusselaars om hun recht op gezondheid te realiseren

Speerpunt 5: Structurele beleidsparticipatie van mensen in armoede

Speerpunt 6: Een gecoördineerd Brussels armoedebeleid

SPEERPUNT 1: We verhogen de toegankelijkheid van het N-aanbod voor mensen in armoede

De VGC communiceert helder naar alle Brusselaars, ook naar mensen die minder taalvaardig zijn of die (nog) niet zo goed Nederlands kennen. In ons aanbod en in onze communicatie zetten we verdere stappen om drempels weg te werken en om nieuwe doelgroepen te bereiken. We passen onze communicatie aan om moeilijker bereikbare doelgroepen echt te betrekken bij het N-aanbod. We werken aan een toegankelijk N-aanbod waarin Brusselaars zich herkennen. We verwachten niet dat iedereen vanzelf de weg ernaartoe vindt, maar we zoeken Brusselaars zelf op.

> We werken aan een armoedesensitief aanbod met aandacht voor drempels

De VGC zet in op armoedesensitief werken bij professionals in het N-netwerk. We doen dit via sensibilisering, vorming en expertisedeling, zowel naar ons eigen medewerkers als naar het bredere n-netwerk.

ACTIES:

-

  - De VGC zet nieuwe samenwerkingen op met organisaties met expertise in armoedesensitief werken om het N-netwerk te ondersteunen in het realiseren van een aangepast aanbod. We hebben hierbij aandacht voor intersectionaliteit, wat inhoudt dat maatschappelijke ongelijkheid van mensen in armoede nog versterkt wordt door andere factoren dan armoede zoals bijvoorbeeld de herkomstkloof, handicap, gender, seksualiteit, leeftijd,...
-

  - De capaciteit van het ondersteuningsaanbod armoedesensitief werken en kostenbeleid voor leerkrachten, schooldirecties en personeel uit de kinderopvang wordt uitgebreid.
-

  - VGC personeel kan intekenen op leerinitiatieven rond armoedesensitief werken. Binnen Opgroeien in Brussel worden professionals ondersteund in het communiceren met ouders, het uitwerken van een ouderbeleid, de sociale functie van kinderopvang en de algemene toegankelijkheid. De Entiteit Gemeenschapscentra organiseert in 2022 een studiedag voor professionals, gevolgd door verdiepende trajecten voor beroepskrachten en bestuurders.
-

  - De VGC uniformiseert het inschrijvingsbeleid voor het eigen vrijetijdsaanbod en vertrekt hierbij vanuit de ervaring van de deelnemers. Daarnaast worden zoveel mogelijk drempels in het aanbod weggewerkt op vlak van aanbod, inschrijvingsbeleid en software. Hiervoor wordt in dialoog gegaan met mensen in armoede.
    - Het eigen aanbod en de communicatie hierover wordt gescreend door mensen in armoede. Factoren die hen aanzetten om wel of niet deel te nemen worden in kaart gebracht. De VGC past op basis hiervan het aanbod aan in functie van een verhoogde toegankelijkheid voor mensen in armoede.
    - De VGC past haar procedures en prijzenbeleid voor het eigen VGC-aanbod aan in functie van een betere toegankelijkheid voor iedereen.
    - De VGC ontwikkelt een lange-termijnplan voor aanpassingen van procedures, tarifiering, kortingsystemen, inschrijfmodaliteiten.
    - De VGC verbetert haar ticketingsoftware voor gebruikers, en in het bijzonder voor mensen in armoede door het uitvoeren een gericht actieplan.
    - Kwetsbare doelgroepen worden begeleid en ondersteund in het vinden van een vrijetijdsaanbod.

> Begrijpbaar communiceren is de norm

In 2022-2025 verbetert de VGC haar communicatie naar mensen in kwetsbare situaties.

ACTIES:

-

  - Mensen in kwetsbare situaties en partners die werken met deze doelgroepen screenen bestaande VGC-communicatieproducten. De VGC past op basis hiervan haar communicatie aan.
  - De vormingen toegankelijk Nederlands zijn afgestemd op mensen in armoede en mensen in kwetsbare situaties.
-
  - De aanmeldingsprocedure van het Loket Kinderopvang Brussel wordt waar nodig vertaald en laagdrempelig opgebouwd.
  - De digitale toepassingen over het vrijetijdsaanbod worden bekend gemaakt bij mensen in armoede en organisaties in het N-netwerk die hen bereiken.
  - De partners van het project 'toegankelijke communicatie' betrekken we bij de doorlichting van de online ticketingsoftware van de VGC. We gaan hiervoor een partnerschap aan met het Brussels Platform Armoede.

> Mind the gap: we verkleinen de digitale kloof

De coronapandemie zorgde voor een versnelde digitalisering. Mensen in armoede die minder toegang hebben tot hulpbronnen, misten soms deze speedboot waardoor de bestaande digitale kloof alleen maar groter werd. E-inclusie verhogen is een belangrijke voorwaarde om maatschappelijke inclusie te bekomen.

De VGC zal onderzoeken op welke manier ze haar eigen digitaal aanbod en dienstverlening zo inclusief mogelijk kan ontwikkelen voor mensen in armoede. Dit onderzoek zet in op de drie pijlers van e-inclusie: toegang tot digitale tools, opleiding vanaf jonge leeftijd en de begeleiding van de samenleving in de richting van een digitale transformatie die voor alle doelgroepen - met inbegrip van de meest kwetsbare - toegankelijk is. Digitale kwetsbaarheid treft immers vooral bepaalde profielen, onder wie mensen met een laag inkomen en een lage scholingsgraad. Hiervoor willen we ook de mogelijkheden van samenwerkingen met verschillende overheden en diensten actief onderzoeken. Dit met als doel zoveel bestaande en potentiële initiatieven rond e-inclusie van de VGC en het Nederlandstalig netwerk te versterken. We ijveren daarbij voor een zo groot mogelijke praktische toepasbaarheid.

ACTIES:

-

  - We verhogen e-inclusie van mensen in armoede door initiatieven die digitale basisvaardigheden van Brusselaars in armoede versterken en de drempels voor toegang tot multimedia-infrastructuur verlagen. We benutten hierbij maximaal de expertise van het N-netwerk.
-

  - Waar nodig worden fysieke inschrijfmomenten voorzien voor het eigen aanbod (sport, speelpleinen...) om zo mensen die de digitale weg niet vinden te bereiken.
-
  - De VGC werkt via een oproep van de Vlaamse Gemeenschap mee aan de ontwikkeling van (fysieke) Digibanken voor Brusselaars in een traject naar werk. Digibanken helpen het risico op digitale uitsluiting bij kwetsbare groepen te verkleinen via drie doelstellingen: gelijke toegang tot digitale technologie, via opleiding en kennisdeling digitale vaardigheden versterken en via begeleiding zorgen voor een verbeterde toegang tot essentiële diensten.
  - De transversale VGC-werkgroep 'e-inclusie' onderzoekt de noden en formuleert voorstellen.

SPEERPUNT 2: We versterken het basisaanbod voor Brusselaars in armoede

> We versterken de armoedeverenigingen hun functie als ankerplek in de buurt

De VGC versterkt de armoedeverenigingen als laagdrempelige buurt- en ontmoetingsplekken voor het onthalen van vragen van mensen in armoede en de toeleiding naar antwoorden op maat.

ACTIES:

- De VGC investeert in de periode 2022-2025 prioritair in het verbeteren van de kwaliteit van de infrastructuur van de Brusselse Verenigingen waar Armen het Woord Nemen.

> We stimuleren sociale inclusie

Wie deel uitmaakt van een sociaal netwerk staat sterker in het leven. De buurt vormt daarbij een mogelijke bron van sociale netwerken. Eenzaamheidsgevoelens blijken niet noodzakelijk meer voor te komen bij ouderen in vergelijking met de rest van de bevolking. Wel integendeel, er zijn steeds meer aanwijzingen dat jongeren en jongvolwassenen meer met eenzaamheid worden geconfronteerd dan andere leeftijdsgroepen. Dit heeft o.a. te maken met transities eigen aan deze levensfase en met sociale verwachtingen. Voor organisaties bieden netwerken van de buurt potentieel om te werken aan een rijker sociaal kapitaal van burgers in maatschappelijke kwetsbaarheid. Bij onderstaande acties wordt er aandacht besteed aan scharniermomenten in het leven: jongeren op de overgang naar jongvolwassenheid en ouderen in armoede worden als prioritaire doelgroepen gedefinieerd.

ACTIES:

- Professionals in het ruime veld krijgen via Resokit, een netwerkversterkende methodiek ontwikkeld door Odisee, handvatten en praktijkgerichte instrumenten aangereikt om actief aan de slag te gaan met sociale inclusie, (buurt)netwerken en actief burgerschap. Er wordt ook werk gemaakt van sensibilisering over sociaal isolement in Brussel.
- Er worden vanuit de beleidsdomeinen CJS en Welzijn initiatieven genomen die inzetten op het tegengaan van eenzaamheid en sociaal isolement. Er wordt o.a. een subsidiekader uitgewerkt voor initiatieven die inzetten op het tegengaan van eenzaamheid en sociaal isolement.
- We erkennen de rol van van zelforganisaties en rond sociaal schaduwwerk en bekijken hoe we hen hierbij kunnen ondersteunen.
- De VGC ondersteunt samen met de Vlaamse Gemeenschap minstens vijf zorgzame buurten die o.m. een antwoord willen bieden op het toeleiden van de meest kwetsbare buurtbewoners die vaak sociaal geïsoleerd zijn naar de formele hulp en zorg.
- De VGC vergroot het eigen sportaanbod op maat van mensen in armoede en biedt ondersteuning aan de sportsector, Binnen het nieuw beleidskader professionalisering van de sportclubs is (kans)armoede een speerpunt.

> We versterken het aanbod psychosociale begeleiding voor Brusselaars in armoede

De VGC verhoogt de capaciteit van het welzijnswerk dat zich richt op het psychosociaal begeleiden van mensen in armoede. Hierbij wordt prioritair ingezet op kinderen, jongeren en hun gezinnen door het intensifiëren van de samenwerking tussen actoren uit het algemeen welzijnswerk en de scholen.

ACTIE:

- Het Centrum Algemeen Welzijnswerk wordt versterkt om het aanbod naar gezinnen in een kwetsbare situatie te versterken. Ook het Jongerenadviescentrum (JAC) wordt bijkomend ondersteund om jongeren via de school en hun brede leefomgeving beter te ondersteunen.

SPEERPUNT 3: We verhogen de inzet op het tegengaan van kinderarmoede

> We zorgen ervoor dat kinderen in armoede gebruik maken van het gezinsondersteunend aanbod

Het aantal gezinnen met kinderen en het aantal alleenstaande ouders is sterk gestegen de voorbije tien jaar. De uitdagingen waar gezinnen met kinderen in Brussel dagelijks mee geconfronteerd worden zijn talrijk. De (kinder)armoede ligt hoog, het aanbod volgt het stijgend aantal kinderen maar net waardoor tekorten blijven. Ook de versnippering van het gezinsondersteunend aanbod zorgt voor drempels waardoor gezinnen de weg moeilijk vinden. Gezinnen en organisaties hebben nood aan eenduidige en correcte informatie over waar ze terecht kunnen met vragen over opvoeden, opgroeien, gezondheid, vrije tijd, onderwijs .... in Brussel. Deze informatie is vaak nog te versnipperd of onvoldoende begrijpelijk.

ACTIES:

- Er worden acties opgezet om de kinderopvang toegankelijker te maken voor mensen in armoede. De sociale functie van de kinderopvang wordt versterkt opdat alle kinderen gelijke kansen krijgen, ouders in de kinderopvang steun vinden en elkaar kunnen ontmoeten. De VGC financiert het lokaal loket kinderopvang Brussel, een neutraal informatie- en ondersteuningspunt voor gezinnen met een vraag naar kinderopvang. Belangrijke opdrachten van het lokaal loket kinderopvang zijn werken aan toegankelijkheid en de sociale functie van kinderopvang stimuleren. Concreet ondersteunt het lokaal loket samen met Opgroeien in Brussel de Nederlandstalige kinderopvang met betrekking tot een evenwichtig en gecoördineerd opnamebeleid met specifieke aandacht voor kwetsbare groepen. Daarnaast verzamelt het lokaal loket methodieken, good practices en know how om het bereik van specifieke doelgroepen te verhogen en hun noden in kaart te brengen. Opvanginitiatieven, intermediairen en toeleiders worden in dit kader ondersteund in het gebruik van de centrale aanmeldprocedure. En via klankbordgroepen worden drempels in de toegang naar kinderopvang bespreekbaar gemaakt. Het lokaal loket kinderopvang Brussel doet buiten de reguliere werking met de steun van de VGC ook regelmatig projecten om de toegankelijkheid van kinderopvang in Brussel te verhogen. Zo loopt momenteel het proces om de website en de online aanmeldingsprocedure van het lokaal loket kinderopvang Brussel te vertalen. Het lokaal loket ontwikkelde in het kader van een project ook handvaten en methodieken om financiële en andere drempels in de kinderopvang op niveau van organisatoren, kinderbegeleider en toeleiders en intermediairen te verlagen.
- De VGC zet verder in op preventieve gezinsondersteuning door een actieve rol op te nemen in het toekomstverhaal Huis van het Kind Brussel. Er wordt verder geïnvesteerd in fysieke locaties en gezinsondersteunend aanbod zoals opvoedingsondersteuning en spel & ontmoeting, met extra aandacht voor de meest kwetsbare gezinnen.
- De VGC onderneemt acties om gezinnen in preciaire situaties toe te leiden naar het (perinataal) gezondheidsaanbod.

> We bieden materiële ondersteuning aan gezinnen

Als men zegt dat iemand onder de armoedegrens leeft, dan houdt dat in dat die persoon onvoldoende inkomen heeft om te voorzien in basisbehoeften zoals kleding, drinkwater, voedsel, goed onderwijs, huisvesting en goede gezondheidszorg. Als één of meer van deze basisbehoeften niet ingevuld zijn, wordt een volwaardige maatschappelijke participatie belemmerd. Sociale begeleiding kan een belangrijke rol spelen in het realiseren van deze basisbehoeften, een aanbod van materiële steun opent evenzeer aan aantal deuren voor mensen in armoede die anders misschien gesloten zouden blijven. De VGC zet daarom in op initiatieven die materiële drempels voor Brusselaars in armoede wegwerken.

ACTIES:

-   De VGC zet in op een materiële verbetering van de situatie van kinderen, jongeren en gezinnen via het reglement voor de tussenkomst in schoolkosten die gemaakt worden voor/door individuele leerlingen of hun gezinnen in armoede. De scholen kunnen hierbij een budget aanvragen dat ze kunnen besteden aan materiaal (schoolboeken, warme, maaltijden, opvang, uitstappen, maandverband...). In 2022 zal, op basis van een evaluatie, een nieuw subsidiekader worden uitgewerkt.
-   Daarnaast faciliteert de VGC ook, binnen de eigen bevoegdheden, initiatieven die via circulaire economie toegang verschaffen tot basisgoederen (zoals babytheken, luierbanken, Sport Switch, ruilwinkels).
- Via Boekstart worden boekpakketten ter beschikking gesteld van gezinnen.

SPEERPUNT 4: We helpen Brusselaars bij het realiseren van sociale grondrechten

We willen zoveel mogelijk inzetten op het realiseren van de sociale grondrechten en onderbescherming tegen te gaan, zoals omschreven in artikel 23 van de Grondwet, zoals beschreven in het armoedeweb in deel 1. Dit vormt het absolute basisfundament van het VGC-armoedebestrijdingsbeleid. De VGC wil ertoe bijdragen dat mensen in armoede hun sociale grondrechten wél realiseren. Het realiseren van de toegang tot grondrechten vormt de beste hefboom voor sociale stijging. Bewoners die het beter doen vertrekken uit de wijk of stad naarmate hun betere sociaaleconomische status dat toelaat, waarna nieuwe mensen in armoede hun plaats innemen. Belangrijke stijgingsroutes om op in te zetten zijn onderwijs, arbeidsmarkt, kwaliteit van dienstverlening en huisvesting. Dit mag echter de aandacht voor structurele armoede en collectieve lotsverbetering niet verdringen (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2019).

> We gaan onderbescherming tegen

ACTIES:

-
 • De VGC werkt oplossingen uit voor welzijnsproblematieken waarmee schoolgaande kinderen, jongeren en hun gezinnen worden geconfronteerd. In de ontwikkeling van het geïntegreerd breed onthaal Brussel is er een project 'Geïntegreerd Breed Onthaal' (GBO) opgezet waarbij in drie gemeentes Anderlecht, Jette en Koekelberg via de vindplaats scholen vanuit het algemeen welzijnswerk oplossingen geboden worden voor de hulpvragen waarmee scholen geconfronteerd worden. De lessons learned en opportuniteiten voor nieuwe regio's of doelgroepen worden in kaart gebracht.
-

 • We stimuleren en nemen ook zelf initiatieven om structurele samenwerkingen op te zetten tussen de Brusselse OCMW's, mutualiteiten en welzijnsorganisaties uit het N-netwerk met het oog op een betere toeleiding van mensen tot hun rechten. We besteden hierbij ook aandacht aan de situatie van mensen zonder wettig verblijf.
  - De VGC neemt een voorbeeldrol op en zet via de sociale dienst actief in op het verhogen van de toegankelijkheid van de informatie over sociale grondrechten. Medewerkers in armoede met een hoog armoederisico worden extra ondersteund, onder meer via een nieuw werkingsprogramma voor de sociale dienst.
  - De VGC zet 2de pensioenpijler en verzekering gewaarborgd inkomen op. We maken extra middelen vrij om contractuele VGC-medewerkers te ondersteunen wanneer zij terugvallen op een vervangingsinkomen.
  - De VGC biedt sociale leningen en hulp bij financieel beheer. Personeelsleden die geconfronteerd worden met éénmalige en onverwachte hoge kosten, kunnen bij de sociale dienst een sociale lening aanvragen. Personeelsleden kunnen ook een sociale lening krijgen voor een huurwaarborg. Onze sociale dienst begeleidt ook personeelsleden die moeilijkheden hebben om hun financiën te beheren. Het is mogelijk om via de Sociale Dienst een voorschot op je loon aan te vragen.
  - De VGC begeleidt langdurige zieke medewerkers die geleidelijk aan willen terugkeren naar de werkvloer. Na een langdurige ziekte is het voor heel wat medewerkers moeilijk om onmiddellijk terug hun volledig takenpakket op te nemen in hetzelfde werkregime van voor hun ziekte. Voor sommige VGC-medewerkers is de financieel precaire situatie van een langdurige ziekte een reden waarom ze terug komen werken. Als werkgever zetten we daarom uitgebreid in op een goede begeleiding van langdurige ziekte met een combinatie van terugkeertrajecten die we intern organiseren en re-integratietrajecten via ldewe.

© Pixabay

> We moedigen Brusselaars aan om te participeren aan vrije tijd

Er wordt extra ingezet op participatie van mensen in armoede aan het vrijetijdsaanbod. We verbeteren de samenwerking met de organisaties die in rechtstreeks contact staan met kwetsbare groepen zodat ze hen beter kunnen toeleiden en informeren over het vrijetijdsaanbod in Brussel. Met verschillende diensten van verschillende beleidsdomeinen worden werkkaders uitgedacht om de Paspartoe een bredere ingang te doen vinden bij mensen in armoede.

ACTIES:

-   • De Paspartoe en het gebruik ervan is beter gekend bij toeleiders en bij mensen in armoede.
-   • De communicatiekanalen waar de Paspartoe wordt gepromoot zijn verbeterd met het oog op toegankelijkheid voor de pashouders.
- • Er zijn meer uitstappen en activiteiten op maat van de doelgroepen georganiseerd.
- Via Kunstenaars in de Klas krijgen jongeren de kans om tijdens de schooltijd in contact te komen met kunst. Brusselse klassen worden omgetoverd tot creatieve ruimtes waar jongeren geprikkeld worden door kunstenaars.
- In de overeenkomsten tussen de VGC en de stakeholders in de vrije tijdsector worden expliciete opdrachten opgenomen ter bevordering van de deelname van kinderen en jongeren in een kwetsbare situatie aan hun aanbod.

> Meer Brusselaars met een (vermoeden van) handicap putten hun rechten uit

Het aantal erkenningen handicap ligt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een stuk lager dan in het Vlaamse en Waalse Gewest. Het aandeel personen met een handicap die een persoonsvolgend budget hebben, ligt in Brussel vier keer lager dan in Vlaanderen. Een erkenning handicap opent rechten die mensen met een handicap uit de armoede kunnen houden en verhoogt hun participatiekansen. De VGC ondersteunt initiatieven om het aantal erkenningen handicap bij Brusselaars met een handicap te verhogen.

ACTIES:

- Samen met het Vlaams Agentschap Personen met een Handicap werkt de VGC een plan uit om meer Brusselaars met een handicap toe te leiden tot een erkenning.
- • We ondersteunen vernieuwende projecten die Brusselaars toeleiden naar een erkenning handicap.

> We ondersteunen Brusselaars om hun recht op gezondheid te realiseren

ACTIES:

- We ontwikkelen tools die helpen zorg af te stemmen op mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden.
- We hanteren methodieken die zowel gericht zijn op het individu alsook op professionals en organisaties om gezondheidsvaardigheden van Brusselaars te verhogen. Dit om Brusselaars te ondersteunen gezondheidsinformatie te verkrijgen, te begrijpen en te gebruiken.

SPEERPUNT 5: Structurele beleidsparticipatie van mensen in armoede

De VGC bouwt structurele participatie van mensen in armoede uit binnen alle beleidsdomeinen en ontwikkelt samen met experts, waaronder mensen met ervaring uit armoede, procedures en tools om deze participatie te garanderen.

ACTIES:

-   • De VGC-armoedetoets is geëvalueerd en bijgestuurd.
-   • De VGC brengt armoede-expertise en dialoog in het beleid op een structurele manier met de nodige aandacht voor noodzakelijke randvoorwaarden (timing, terugkoppelmomenten, overlegvormen).
-   • De VGC zet een samenwerking op met de armoedeverenigingen in het kader van de structurele participatieprocessen die de VGC opzet met mensen in armoede. In de hersamenstelling van de VGC-adviesraden wordt bewaakt dat ook de stem van mensen in armoede vervat zit.

SPEERPUNT 6: Een gecoördineerd Brussels armoedebeleid

In de concretisering van het Brussels armoedebeleid op lange termijn wil de VGC de samenwerking met andere bevoegde overheden versterken en uitbreiden. Armoede is een complexe problematiek die raakt aan alle levensdomeinen en niet te herleiden is tot het bevoegdheidsniveau van één enkele overheid. Uniek aan de positie van de VGC is dat we vertrouwd zijn met de uitdagingen in Brussel, dat we zicht hebben op het Vlaamse armoedebeleid in Brussel én dat we makkelijk verbinding kunnen leggen met elk van de bevoegde overheden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Met sommige van hen hebben we een lange traditie van samenwerking. Met anderen is de samenwerking recenter of eerder occasioneel. Het doel dat we nastreven, het verbeteren van de situatie van Brusselaars in armoede, is gemeenschappelijk. Om een zo groot mogelijke impact te kunnen genereren, hebben we elkaar nodig.

ACTIES:

-   • We voeren het Vlaamse armoedebeleid mee uit op maat van de Brusselse context en doen dit op basis van objectieve gegevens. Daartoe verzamelen we data over diversie armoede gerelateerde thema's zoals kansarme gezinnen, geletterdheid,
- • We verhogen onze kennis over het armoedebeleid van de andere Brusselse overheden en bedden ons sterker in als partner van een gecoördineerd armoedebeleid.
  - We zorgen voor integratie van het Vlaamse en het VGC-beleid in het gecoördineerd Armoedeplan dat wordt geïnitieerd door de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.
  - Bij belangrijke beleidsevoluties op het vlak van armoedebestrijding zorgen we voor een wisselwerking tussen het Vlaamse en het Brusselse niveau. We zorgen er ook voor dat goede praktijken worden gedeeld.
- • We werken samen met de andere overheden acties uit om de sociale grondrechten van Brusselaars te realiseren.
- Het beleidsvoerend vermogen van de VGC op het vlak van armoede wordt gedurende de looptijd van het plan versterkt door middel van kennisopbouw. Waar nodig evalueren we en sturen we bij, ook op het vlak van subsidiebeleid.

Begrippenlijst

Armoederisicograad:

het percentage personen die in een gezin wonen met een inkomen dat minder dan 60 % bedraagt van het equivalent mediaan nationaal huishoudinkomen.

AROEPE - risico op armoede of sociale uitsluiting:

verwijst naar de situatie waarin personen geconfronteerd worden met minstens één van de 3 volgende armoederisico's: monetaire armoede, ernstige materiële deprivatie of leven in een huishouden met zeer lage werkintensiteit. De AROEPE-graad, het aandeel van de totale bevolking dat een risico op armoede of sociale uitsluiting loopt, is de belangrijkste indicator om armoede op te volgen.

Ernstige materiële deprivatie (SMD):

De mate van materiële deprivatie is een indicator die het onvermogen uitdrukt om sommige items die door de meeste mensen worden beschouwd als wenselijk of zelfs noodzakelijk om een adequaat leven te leiden, te veroorloven. De indicator maakt onderscheid tussen personen die een bepaald goed of een bepaalde dienst niet kunnen betalen, en degenen die dit goed of deze dienst niet hebben om een andere reden, bijvoorbeeld omdat ze het niet willen of niet nodig hebben.

De indicator meet het percentage van de bevolking dat zich ten minste drie van de volgende negen items niet kan veroorloven:

1. om hun huur, hypotheek of nutsrekeningen te betalen;
2. om hun huis voldoende warm te houden;
3. om onverwachte uitgaven te maken;
4. regelmatig eten van vlees of eiwitten;
5. om op vakantie te gaan;
6. een kleurentelevisie;
7. een wasmachine;
8. een auto;
9. een telefoon.

Ernstige mate van materiële deprivatie (SMD) wordt gedefinieerd als het gedwongen onvermogen om te betalen voor ten minste vier van de bovengenoemde items.

Kansarmoede:

Kind en Gezin definieert kansarmoede als een duurzame toestand waarbij mensen beknut worden in hun kansen om voldoende deel te hebben aan maatschappelijk hooggewaardeerde goederen, zoals onderwijs, arbeid en huisvesting. Het is een multidimensionaal concept dat de situatie van een gezin op zes levensdomeinen beschouwt, namelijk het maandinkomen, de opleiding en arbeidssituatie van de ouders, de kwaliteit van de huisvesting, het stimulatie-niveau van de kinderen en de gezondheid. Het is aangetoond dat vooral inkomen, opleidingsniveau en tewerkstelling van de ouders het risico op kansarmoede bepalen.

Een kind groeit op in kansarmoede als het gezin van het kind zwak scoort op 3 of meer van deze indicatoren.

Materiële en sociale deprivatie (MSD):

De mate van materiële en sociale deprivatie is een indicator die het onvermogen uitdrukt om sommige items die door de meeste mensen worden beschouwd als wenselijk of zelfs noodzakelijk om een adequaat leven te leiden, te veroorloven. De indicator maakt onderscheid tussen personen die een bepaald goed, een bepaalde dienst of een bepaalde activiteit niet kunnen betalen en degenen die dit goed of deze dienst niet hebben om een andere reden, bijvoorbeeld omdat ze het niet willen of niet nodig hebben.

De EU-SILC enquête be vraagt huishoudens naar hun financiële (on)mogelijkheid om:

1. Rekeningen op tijd te betalen
2. Een week vakantie per jaar buitenshuis te nemen
3. Minstens om de twee dagen vlees, kip, vis of een vegetarisch alternatief te eten
4. Een onverwachte uitgave te doen
5. Zich een eigen wagen te veroorloven
6. Het huis voldoende te verwarmen
7. Beschadigde of versleten meubels te vervangen

Daarenboven worden personen gevraagd naar hun individuele financiële (on)mogelijkheid om:

1. Versleten kledij te vervangen door nieuwe kledij
2. Twee paar schoenen in goede staat te hebben
3. Thuis toegang tot internet te hebben
4. Minstens éénmaal per maand met vrienden of familie af te spreken om iets te eten of te drinken
5. Regelmatig deel te nemen aan vrijetijdsactiviteiten
6. Wekelijks een bedrag uit te geven voor persoonlijke behoeften

Materiële en sociale deprivatie (MSD) wordt gedefinieerd als het gedwongen onvermogen om te betalen voor ten minste vijf van de bovengenoemde items.

Bibliografie

Actiris, 2020.

Ars Collaborandi (2021). Brusselse wegwijzer in welzijn en zorg, uw gids in het doolhof van welzijns- en zorginstellingen in Brussel. Brussel

Belspo (2012-2017). Brain.be Cauniseq: samenvatting resultaten. Oorzaken van sociale ongelijkheid in gezondheid en mortaliteit in België: meerdere dimensies, meerdere oorzaken via <https://www.belspo.be/belspo/brain-be/projects/FinalReports/CAUSINEQ%20sum.nl.pdf>

Nederlands Jeugdinstituut (2018). Opgroeien en opvoeden in armoede via https://expoo.be/sites/default/files/atoms/files/Opgroeien-en-opvoeden-in-armoede_0.pdf

Covivat consortium. Monitoring van de sociale impact van de COVID-19-crisis in België via Monitoring van de sociale impact van de COVID-19-crisis in België | Federale Overheidsdienst - Sociale Zekerheid (belgium.be)

Deleu, H., Claeys, J. et al (2019). Buurtgericht werken: Hoe kunnen Brusselse welzijnsorganisaties de netwerken van hun buurt versterken om sociaal isolement van kwetsbare burgers tegen te gaan? Literatuurstudie van het Resokit project. Brussel: Odisee. via <https://resokit.be/pdf/RESOKIT/EindrapportResokit.pdf>

Demarest, S. (2015). Sociale gezondheid. In Gezondheidsenquête 2013. Rapport 4: Fysieke en sociale omgeving. Brussel: WIV-ISP

FOD Economie – Statistics Belgium, EU-SILC 2019

Heylen, L. (2014). Oud en eenzaam. Een gids door de mythe. Vonk3, Thomas More, Vormingplus via <https://resokit.be/pdf/RESOKIT/EindrapportResokit.pdf>

Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming van de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid (KSZ), bewerking Statistiek Vlaanderen (2018) via de Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor 2020

Diversiteitsbarometer Onderwijs van Unia (2018) via <https://www.unia.be/nl/publicaties-statistieken/publicaties/diversiteitsbarometer-onderwijs>

Duppen, D., Holtackers, S., et al. (2020). Personen met een handicap in Brussel Situatianalyse 2020. Brussel: Kenniscentrum WWZ via <https://www.kenniscentrumwwz.be/sites/default/files/bijlagen/Personen%20met%20een%20handicap%20in%20Brussel%20Situatianalyse%202020.pdf>

Geldof (2019). Superdiversiteit, Hoe migratie onze samenleving verandert. Leuven: Acco.

Kervyn, E., Debucquois, P. (2020). Caritas België, Migratie en armoede: Bijdrage aan het standpunt van het Belgisch Platform Armoedebestrijding.

Koning Boudewijnstichting (2017). Wat betekenen armoede en migratie voor de gezondheid van baby's?

Mertens, C., Seghers, M., De Maegd, K. et al. (2021). Kan onderwijs zonder welzijn? En vice versa? Gent: HoGent

Mullainathan, S., Shafir, E. (2014). Schaarste: hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen. Amsterdam: Maven Publishing.

Nationale bank van België (2020). Perscommuniqué via <https://www.nbb.be/doc/ts/enterprise/press/2020/cp200617nl.pdf>

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2017) Inzichten in non take-up van de sociale rechten en in sociale onderbescherming in het Brussels Gewest, Thematisch katern van het Armoederapport van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 2016. Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie: Brussel.

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2017). Welzijnsbarometer 2017. Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2018). Thematisch rapport 'Armoede, slechte huisvesting en uithuiszettingen in het Brussels Gewest. Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2018). Welzijnsbarometer 2018. Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel (2019). Iedereen even gezond in Brussel? Recente cijfers en kaarten over sociale ongelijkheden in gezondheid. Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel (2019). Brussels Gezondheidsplan: Opgroeien en leven in goede gezondheid in Brussel via https://www.ccc-ggc.brussels/sites/default/files/documents/graphics/rapports-externes/brussels_gezondheidsplan_def.nl.pdf

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2020). Welzijnsbarometer 2020. Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.

Opgroeien Vlaanderen (2020). Het kind in Vlaanderen

POD Maatschappelijke integratie Beter Samen Leven, federale overheidsdienst Justitie (2022). Armoede en justitie in België via https://justitie.belgium.be/sites/default/files/Boek%20Armoede%20en%20Justitie_Web_DEF_NL.pdf

Samenlevingsopbouw (2016). Aandachtsgebieden versterken via https://www.samvzw.be/sites/default/files/Publicaties/Praktijkkader_aandachtsgebieden.pdf#:~:text=Het%20sociaal%20stijgingsperspectief%20speelt%20in%20op%20de%20wens,een%20gepaste%20en%20werkbare%20job%20uit%20te%20voeren.

De Spiegelaere, M., Racape, J. et al. (2017). Wat betekenen armoede en migratie voor de gezondheid van baby's?
From: https://media.kbs-frb.be/nl/media/7494/20170131_CF.pdf

Statbel. België in cijfers via: <https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/bevolkingsdichtheid#figures> geraadpleegd op 3 februari 2022.

<https://statbel.fgov.be/nl/nieuws/eenoudergezinnen-werklozen-en-huurders-meest-kwetsbaar-voor-armoede>

Thys, R. (2018). De zorgkracht van persoonlijke netwerken, een onderzoek naar de aanwezigheid van ondersteuning en zorg in het sociaal netwerk van 5 groepen Brusselselaars. Brussel: Kenniscentrum WWZ & Inclusief Brussel

Vandermeersch, H. (2018).

<https://demos.be/kenniscentrum/artikel/hoe-sport-mensen-in-armoede-uitsluit-en-wat-we-daartegen-kunnen-doen>

Vlaamse Onderwijsraad via <https://www.vlor.be/themas/gelijke-onderwijskansen/armoede>

VGC (2021). Kinderarmoedebestrijdingsplan 2021-2025 via

https://www.raadvvc.be/wp-content/uploads/2021/01/Stuk-764_Nr.1_2020_2021.pdf

VGC (2021). AANBEVELINGEN RONDE VAN BRUSSEL. Bijlage bij het Meerjarenplan 2021-2025.

Working group Social impact Corona crisis (2021). Monitoring van de gevolgen van COVID-19 op de werkgelegenheid en de sociale bescherming in België via https://socialsecurity.belgium.be/sites/default/files/content/docs/nl/sociaal-beleid-vorm-geven/monitoring_covid_2021020_nl.pdf

